

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sabina Kovačič

Demokratizacija med spoloma: spremembe v moški emocionalnosti

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Sabina Kovačič

Mentorica:izr. prof. dr. Zdenka Šadl

Demokratizacija med spoloma: spremembe v moški emocionalnosti

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

Hvala mentorici,izr. prof. dr. Zdenki Šadl, za strokovno pomoč ter vse predloge, nasvete in usmeritve pri pisanju magistrske naloge.

Hvala moji družini, ki mi stoji ob strani in me podpira na moji poti.

In hvala tudi osebi, ki je verjela vame, me ogromno naučila in pokazala, da lahko. Hvala Ti za vse!

Demokratizacija med spoloma: spremembe v moški emocionalnosti

Od modernih družb naprej je bila emocionalnost potisnjena v zasebno sfero, ki tradicionalno velja za žensko, moški pa je bil opredeljen z razumom in aktivno deloval v javni sferi. Ta binarna nasprotja so privedla do oblikovanja konceptov »razumen moški« in »čustvena ženska« in opravičevala moško emocionalno nevpletenost. Z družbenimi spremembami in izgubljanjem tradicionalnih družinskih funkcij so se zahteve po enakopravnejših intimnih odnosih znotraj partnerskih razmerij povečale. V nalogi obravnavam spremembe v odnosih med spoloma, posebej pa se lotevam vprašanja emocionalnosti sodobnih moških glede na tradicionalno moško neemocionalnost ter analiziram na katerih področjih in v kolikšni meri, če sploh, je moškim uspelo doseči (večjo) enakopravnost v emocionalnem vedenju. Na podlagi sinteze relevantne literature v prvem delu naloge ter sekundarne analize podatkov o konkretnem primeru emocionalnega izražanja pri moških v drugem delu ugotavljam, da je na področju izražanja čustev z intimnimi partnericami in otroki prišlo do pomembnih premikov in s tem izenačevanja spolov. Kljub temu o popolni demokratizaciji med spoloma ne moremo govoriti, saj so moški v primerjavi z ženskami še vedno bolj zadržani pri razkrivanju svojih čustev, kar kaže, da je tradicionalni model vrednot v naši kulturi še vedno zelo močan.

Ključne besede: moški, emocije, feminizem, spolne vloge, moškost.

Democratization of Gender: Changes in Men's Emotionality

From modern societies on, emotionality was pushed into the private sphere, which has traditionally been considered as feminine, while men have been identified with reason and actively involved in the public sphere. These binary oppositions have led to the formation of the concepts "reasonable man" and "emotional woman" and have justified men's emotional absence. Social changes and loss of traditional family functions have increased demands for more equal intimate relationships. In the paper I analyze the changes in relationships between men and women. I focus especially on the question of emotionality of today's men compared to traditional men's emotionality absence and analyze in which fields and to what extent, if at all, men managed to achieve (greater) equality in emotional behaviour. On the basis of a synthesis of the relevant literature in the first part of the paper and a secondary analysis of data on specific case of men's emotional expression I conclude that it has come to important developments in the field of emotional expression with intimate partners and their children and consequently to greater gender equality. Nevertheless, the complete democratization of gender is not there yet since men are still more cautious in revealing their emotions compared to women, which indicates that the traditional value model is still strongly present in our culture.

Key words: men, emotions, feminism, gender roles, masculinity.

KAZALO

1 UVOD	6
1.1 METODOLOŠKI NAČRT	7
2 ČUSTVA	8
2.1 KAJ SO ČUSTVA?	9
2.2 TEORIJE O ČUSTVIH (FIZIOLOŠKE, KOGNITIVNE, SOCIOLOŠKE).....	11
2.3 EMOCIJE V ZAHODNI CIVILIZACIJI	15
2.3.1 DOBA ČUSTEV: OD POZNEGA 20. STOLETJA NAPREJ	17
3 SPOL: BIOLOŠKI IN DRUŽBENI SPOL	19
3.1 OBLIKOVANJE SPOLNE VLOGE.....	20
3.1.1 MOŠKOST(I)	24
3.1.2 HEGEMONSKA MOŠKOST	25
3.2 EMOCIONALNA SOCIALIZACIJA	27
3.2.1 RAZUMEN MOŠKI IN ČUSTVENA ŽENSKA.....	29
3.2.2 RAZLIKE MED SPOLOMA GLEDE ČUSTVOVANJA	30
4 INTIMNA RAZMERJA: OD PREDMODERNE DRUŽBE DO DANES	34
4.1 SPREMEMBE NA PODROČJU INTIMNIH RAZMERIJ: ČISTO RAZMERJE, SOTOČNA LJUBEZEN IN PLASTIČNA SEKSUALNOST	36
4.2 KRIZA MOŠKOSTI.....	38
5 EMOCIONALNO VEDENJE MOŠKIH IN ŽENSK V INTIMNEM RAZMERJU	41
5.1 EMOCIONALNA ENAKOPRAVNOST	42
5.2 MOŠKO EMOCIONALNO VEDENJE V DRUŽINI	43
5.3 FENOMEN NOVEGA OČETOVSTVA	45
6 JOK PRI MOŠKIH: ANALIZA PRIMERA EMOCIONALNEGA IZRAŽANJA.....	46
6.1 JOK.....	47
6.2 PRIMER JOHNA BOEHNERJA	50
6.2.1 BOEHNERJEV JOK V JAVNOSTI: PERCEPCIJA JAVNE PODOBE MOŠKOSTI.....	51
7 ZAKLJUČEK.....	54
8 LITERATURA.....	58

1 UVOD

Namen magistrskega dela je raziskati proces demokratizacije med spoloma na primeru moške emocionalnosti v sodobnih zahodnih družbah, o katerem neposredno ali posredno razpravljajo raziskovalci/-ke na področju intimnih odnosov. Konvencionalno prepričanje, da je čustvenost – potisnjena v zasebno sfero, za razliko od moško določenega razuma, ki je umeščen v javno sfero – ključna razlika med spoloma, se je ohranilo vse do današnjih dni. Ženske so še vedno pogosto opredeljene kot čustvene, umirjene, ponižne, krhke, nepredvidljive, moški pa kot razumni, pogumni, neustrašni, odločni. Konstrukt o čustvenih ženskah, pri čemer so bila čustva opredeljena kot podrejena razumu, je vzdrževal in utrjeval ideološko in praktično podrejenost žensk ter njihovo izključevanje iz racionalnih sfer¹ (Šadl 1999, 70). Spolne binarne opozicije v emocionalnem vedenju se kažejo kot ena glavnih oblik spolne neenakosti v pozno modernih družbah (Šadl 2002, 69), ki so opravičevale moško emocionalno nevpletenost in ustvarjale prepad med racionalnostjo in emocionalnostjo. To je vzdrževalo koncept hegemonске moškosti, ki predstavlja družbeno dominantno obliko moškosti in omogoča ter ohranja moško dominacijo nad ženskami (Connell 2012, 119).

Nekateri raziskovalci ugotavljajo, da prihaja v postmodernem času do pomembnih sprememb na področju emocionalnega življenja moških in žensk. Te premike povezujejo z izgubljanjem tradicionalnih družinskih vlog in družbenimi spremembami, ki so povečale oziroma predrugačile zahteve po intimnih odnosih znotraj partnerskih zvez. V tradicionalnem družbenem kontekstu so za emocionalne potrebe v družini skrbele ženske v okviru svojih družinskih in skrbstvenih nalog, danes pa postajajo vse glasnejša pričakovanja in spodbude za emocionalno izražanje tudi pri moških. Kot pravi Giddens (2000, 7), ženske prvič v zgodovini zahtevajo enakost z moškimi na čustvenem področju in se zavzemajo za razmerja, kjer bi vladala spolna in čustvena enakopravnost. Avtor v tej povezavi uvaja nova koncepta - čisto razmerje, ki se nanaša na odnos, v katerem vlada čustvena enakost, in sotočna ljubezen, ki predpostavlja enakost v čustvenem dajanju in prejemanju. Govorimo lahko o demokratizaciji čustev med partnerjema, ki ruši prepričanje o čustvenih ženskah in hladnih moških. Tudi Rutherford (v Haralambos in Holborn 2005, 652) meni, da tradicionalni koncept moškosti vse bolj slabi. Ob tem Beynon (2002) ugotavlja, da postajajo moški vedno bolj podobni ženskam:

¹ Spolne razlike v javni in zasebni sferi sodobnih zahodnih družb potrjujejo primeri neenakopravne vključenosti moških v gospodinjstva opravila, fenomen feminizacije določenih vrst poklicev, od 10 do 40 % nižji dohodki žensk od moških ter dejstvo, da so ženske pogosteje kot moški zaposlene na nižjih ravneh zaposlitvene hierarhije in v manj kvalificiranih poklicih (Rener v Oakley 2000).

skrbijo za dom in se ukvarjajo z otroki, ženske pa po drugi strani postajajo vedno bolj usmerjene v delo in kariero. Tovrstne ugotovitve in prepričanja nakazujejo, da se novi moški 21. stoletja bistveno razlikuje od svojega predhodnika, tradicionalno emocionalno zadržanega moškega, saj naj bi si novi moški vzel čas tudi za družino in bil sposoben govoriti o svojih čustvih ter pokazati svoje »šibke točke« (Dalrymple 2000, 13).

Spremembe v moški emocionalnosti so v literaturi reprezentirane na pozitiven način, saj spodbujajo bolj enakopravne odnose med moškimi in ženskami ter krepijo vezi med očeti in otroki in tako brišejo meje med tradicionalnim prepričanjem o ženski čustvenosti in moški racionalnosti. Po drugi strani pa avtorji, med njimi zlasti sociologinja Lynn Jamieson (1998), ugotavljajo, da na področju demokratizacije emocij ni prišlo do bistvenih sprememb. Po mnenju teh avtorjev je še vedno čutiti močan vpliv tradicionalnih patriarhalnih idealov in praks v heteroseksualnih intimnih razmerjih. Jamiesonova (v Švab 1999, 874) ugotavlja, da so spolne razlike prisotne v vseh oblikah intimnih razmerij in dodaja, da so partnerski odnosi še vedno bolj hierarhični in obligatorni kot enakopravni in neodvisni.

Cilj naloge je proučiti dejanskost in načine doseganja sprememb na področju emocionalnega vedenja moških, tako v zasebni kot v javni sferi delovanja. Ugotoviti želim, ali so premiki na področju emocionalnega vedenja moških dejansko prisotni, ali gre pri trditvah o napredujočem procesu demokratizacije moške emocionalnosti zgolj za empirično nezadostno preverjena in neveljavna spoznanja oziroma medijski mit, ki je nastal kot posledica različnih kulturnih in družbenih dejavnikov. Raziskovalna vprašanja, na katera bom poskušala odgovoriti, so: kakšni so premiki na področju čustvovanja oziroma emocionalnega izražanja glede na tradicionalno določeno moško (ne)emocionalnost, kaj (sploh) določa tradicionalno moškost, kako so se s spreminjanjem družbenih vlog spolov spreminjala pričakovanja glede emocionalnosti moških in žensk, kako morebitne spremembe v emocionalnosti moških vplivajo na koncept hegemonске moškosti ter kako je danes opredeljena moškost.

1.1 METODOLOŠKI NAČRT

Magistrsko delo je razdeljeno na dva dela. V prvem delu predstavljam relevantne in raznovrstne teoretske pristope in spoznanja glede spolnih vlog, emocionalnosti, intimnosti ter moškosti in ženskosti. V tem delu bom klasificirala in primerjala teoretske poglede različnih socioloških avtorjev – že omenjena Jamieson in Giddens, ki vsak s svojega zornega kota

analizirata razvoj intimnih razmerij v postmodernosti; v poglavjih o emocijah, spolu in spolnih vlogah pa se bom opirala na avtorje Zdenko Šadl, Raewyn Connell in Lindo Lindsey, če omenim le nekatere. Osnova, na kateri bo zgrajen prvi del magistrske naloge, je analiza strokovnih znanstvenih člankov in knjig s proučevanega področja, tj. analiza sekundarnih virov. S pomočjo analize literature želim ugotoviti, kako se je tradicionalno vedenje moških spreminjalo od modernih časov do današnjih dni, proučiti spremembe hegemonске moškosti in emocionalnega vedenja moških, kot jih zaznavajo izbrani avtorji.

V drugem delu naloge se bom osredinila na primer emocionalnega izražanja pri moških, in sicer: jok pri moških na primeru predsednika predstavniškega doma ameriškega kongresa Johna Boehnerja. V tem delu bom najprej predstavila obstoječo literaturo o izbranem pojavu ter opravila sekundarno analizo obstoječih podatkov. Pri tem se bom opirala na znanstveni članek avtorjev Rossa in Mirowsky-ja iz leta 1984 na temo joka pri moških ter že zbrane podatke in raziskavo, ki sta jo opravila avtorja Vingerhoets in Scheirs (2000) glede razlik pri jokanju med moškimi in ženskami. V nadaljevanju bom predstavila konkreten primer omenjenega kongresnika Johna Boehnerja, ki je znan po svojem pogostem joku v javnosti. V tem delu bom proučila medijsko poročanje o Boehnerjevem joku v javnosti ter posledično morebitne spremembe na dožemanje moškosti v javni sferi. Opirala se bom na internetne članke glede izbranega primera ter predvsem na znanstveni članek avtorice Maxine Gesualdi (2013), ki je opravila analizo medijskega poročanja po Boehnerjevem joku v ameriški televizijski oddaji *60 Minutes* leta 2010. Ugotovitve, ki jih bom pridobila skozi analizo medijskega poročanja, bom nato primerjala z raziskavo o odzivih volivcev na emocionalnost ženskih in moških kandidatov na volitvah, ki jo je izvedla Jordan Brooks (2011). Na ta način bom proučila, kako je bilo Boehnerjevo kršenje norm tradicionalne moškosti predstavljeno v medijih ter kako je to medijsko poročanje vplivalo na volivce in na javno dožemanje moškosti na splošno, s čimer bom lahko odgovorila na vprašanje o današnji opredelitvi moškosti.

2 ČUSTVA

Čustva so pomembno področje življenja, o katerem ljudje veliko razmišljajo in o katerem se, še posebej v zadnjem času, veliko piše in govori. Ljudje so oblikovali določena subjektivna pojmovanja in razlage o čustvenih procesih, ki se jih pogosto niti ne zavedajo (Smrtnik Vitulić 2007, 7). O čustvih imajo pogosto napačne predstave, saj menijo, da so neracionalna, neobvladljiva, destruktivna in nekoristna, otročja in povezana predvsem s telesnim

doživljanjem (Oatley in Jenkins v Smrtnik Vitulić 2007, 7). Šadl (1999, 9) po drugi strani ugotavlja, da čustva predstavljajo osnovni in neločljivi del koncepta človeka in družbenih odnosov. V vseh obdobjih evropske zgodovine so bila čustva predmet raznih filozofskih, intelektualnih ter etičnih razprav in razlag (prav tam, 15). V nadaljevanju bom opisala, kaj čustva oziroma emocije² so, kako jih opredeljujemo ter različne vidike, s pomočjo katerih lahko čustva proučujemo.

2.1 KAJ SO ČUSTVA?

Beseda čustvo oziroma emocija se uporablja za označevanje posebnih afektivnih pojavov. Sam izraz emocija izhaja iz latinskega izraza *e + movere*, kar pomeni »gibati se navzven« (črka *e* označuje energijo, *motion* pa pomeni gibanje). Izraz se nanaša na transfer od prostora do prostora, pa tudi na fizična in psihološka stanja razburjenosti ali vznemirjenosti (Šadl 1999, 17). Etimološko tako beseda emocija izvira iz ideje, da afektivna stanja vključujejo visoko stopnjo razvnetosti in vznemirjenosti (Averill 1996, 206).

»Čustvo pomeni ovrednotenje ali oceno nekega vidika okolja – objekt čustva je »stanje stvari«, ki ga subjekt ocenjuje ali vrednoti« (Šadl 1999, 179). Gre torej za posameznikov odziv na situacije, ki jih sam oceni kot pomembne³, odziv, ki omogoča učinkovito prilagoditev na zaznane spremembe (Lazarus v Smrtnik Vitulić 2007, 10). Zato Milivojević (2008, 17) namesto izraza emocije uporablja izraz emocionalne reakcije⁴ kot bolj natančno oznako za te pojave. Predpogoj za kakršnokoli emocionalno reakcijo pa je, da ima posameznik določene vrednote oziroma merila, na podlagi katerih lahko situacijo oceni. Ta ocena se lahko pri ljudeh zelo razlikuje. Povsem normalno je, da različni ljudje različno doživljajo iste situacije in imajo pri tem različne čustvene reakcije oziroma odzive ali pa čustev sploh ne občutijo. Situacija torej sama po sebi še ne vzbudi čustev, ključno za njihovo pojavljanje je, da subjekt situacijo oziroma nek dražljaj zazna in jo/ga mentalno reprezentira (Milivojević 2008, 19–22).

² Izraza »čustva« in »emocije« v nalogi uporabljam kot sinonima.

³ Edine izjeme so naravno in umetno izzvane čustvene reakcije, kadar živčni sistem vzdražijo droge, električni tok, tumorji itd. (Milivojević 2008, 23).

⁴ Kadar je čustvena reakcija zelo močna, a kratkotrajna, govorimo o *afektu*, kadar pa traja dlje časa, govorimo o *razpoloženju* (Tadić 2006, 16).

Ob tem je potrebno pojasniti še razliko med čustvom in občutkom, saj se ta dva pojma pogosto zamenjujeta. Občutek je tisto, kar nenehno čutimo, in zagotavlja neposreden stik z zunanjim svetom in nadzor nad notranjim telesnim stanjem, čustva pa doživljamo samo občasno, in sicer le v tistih situacijah, ki jih sami ocenjujemo kot pomembne (prav tam, 28).

Lamovec (1984, 116) pravi, da se večina sodobnih raziskovalcev čustvenih procesov strinja v naslednjem:

1. Čustva so procesi, ki vključujejo fiziološke, kognitivne in izrazne komponente. Fiziološko vzburjenje predstavlja sestavni del čustev. Kognitivna komponenta se lahko nanaša na oceno situacije, akcije, telesnih sprememb ali na neposredno doživljanje. Izrazna komponenta se kaže v mimiki obraza, telesni drži, glasu itd.
2. Čustvo izraža odnos do zunanjega sveta ali do samega sebe.

Po Smrtnik Vitulić (2007, 11) lahko čustva delimo na temeljna in kompleksna. Temeljna čustva so tista, ki naj bi se v ontogenetskem (razvoj od oploditve do smrti) in filogenetskem (evolucijski razvoj organizmov) razvoju pojavila že zelo zgodaj. Izražanje temeljnih čustev naj bi bilo v vseh kulturah enako in zanje naj bi bili značilni tipični izrazi na obrazu. Strokovnjaki med temeljna čustva uvrščajo veselje, žalost, strah in jezo. Pri kompleksnih čustvih, med katera spadajo npr. sram, ljubosumje, ponos, zavist, pa gre bolj za čustva, ki izvirno niso pomembna za preživetje ali biološko utemeljene odnose, ampak gre za socialna čustva, ki so pomembna za življenje z drugimi (Harris v Smrtnik Vitulić 2007, 11).

Čustva je mogoče opisati kot »pojave, ki se nahajajo na stičišču med naravo (biologijo) in kulturo, telesom in duhom, zasebnim in javnim, mikro in makro ravni družbenih stvarnosti, osebo in družbo« (Šadl 1999, 14). Čustva so relacijski pojavi, ki izhajajo iz družbenih odnosov in jih posamezniki znotraj širših družbenih struktur in procesov sooblikujejo z drugimi. Čustva obravnavamo kot družbene prakse, ki vključujejo samointerakcijo in interakcijo z drugimi. Čustva so povezana tudi s kulturnimi strukturami, pri čemer se izražajo lastnosti in prakse, povezane s kulturo. Sposobnost doživljanja in izražanja čustev je posredovana skozi kulturo in jezik, kar pomeni, da čustva niso naravna značilnost posameznika, temveč produkt kulture, ki je obenem objekt kulturne kodifikacije in družbene kontrole. Čustva zato niso statična, ampak konstituirana ter posledično kulturno in zgodovinsko spremenljiva (prav tam, 244–245).

Prav tako so čustva vključena v konstrukcijo družbene stvarnosti. Tako kot družbeni odnosi proizvajajo čustva, tudi čustva oblikujejo odnose. Sposobnost čustvovanja je eden ključnih dejavnikov vzpostavljanja in vzdrževanje družbenih interakcij in emocionalnih vezi, ki zagotavljajo solidarnost in lojalnost skupnosti. Čustva so sestavni del celotne družbene strukture, zato lahko govorimo o čustvih kot o osnovi človeške družabnosti in osnovni obliki konstrukcije družbenega sveta (prav tam, 246).

2.2 TEORIJE O ČUSTVIH (FIZIOLOŠKE, KOGNITIVNE, SOCIOLOŠKE)

V tem poglavju bom govorila o različnih vrstah oziroma načinih proučevanja čustev. Med raziskovalci obstajajo precej različna mnenja o vzrokih čustev in njihovi sestavi, kar kaže na zapletenost čustev in čustvenih procesov. Šadl (1999, 149) pravi, da se čustva oblikujejo na podlagi interakcije štirih podsistemov: organizma, osebnosti, kulture in družbene strukture, zato jih lahko preučujemo skozi tri različne teoretske vidike: 1. fiziološke in nevrološke teorije, ki čustva obravnavajo na ravni organizma; 2. kognitivne teorije, kjer je obravnavana predvsem posameznikova ocena aktualnega dogajanja; in 3. sociološke teorije, kjer pri proučevanju upoštevamo konstitutivno vlogo kulture in družbene strukture.

Začnimo s fiziološkimi oziroma nevrološkimi teorijami čustev. Te teorije zagovarjajo stališče, da temelj čustev leži v biološki konstituciji človeštva, kar jih posledično dela kulturno univerzalna (prav tam, 183). Izvor in sestava čustev je v značilnih »fizioloških spremembah organizma in v prepoznavnih medmožganskih povezavah, ki se v posamezniku sprožijo ob določenih dražljajih« (Smrtnik Vitulić 2007, 9), kar kaže na njihovo osnovno nespremenljivost. Njihova osnovna predpostavka je, da dejavniki socialnega učenja sprožijo prirojeni mehanizem emocionalnega izraza, ki se pod vplivom družbenih in kulturnih dejavnikov le delno spremeni (Lamovec 1984, 156).

Številni raziskovalci medkulturnih razlik v emocionalnem izražanju, kot so Darwin, Ekman in Friesen, so bili prepričani, da so emocije predvsem fiziološki pojav, socialni dejavniki pa naj bi imeli zgolj obrobno vlogo (prav tam). Charles Darwin je menil, da so nekateri izrazi emocij prirojeni, nekateri pa so naučeni. Po Darwinovem mnenju (prav tam, 12) so prirojeni emocionalni izrazi tisti, ki vsebujejo naslednje kriterije:

- pojavljajo se v podobni obliki pri številnih nižjih živalih;
- pri majhnih otrocih se kažejo enako kot pri odraslih;

- enaki so tudi pri osebah, ki so slepe od rojstva;
- v podobnih oblikah jih najdemo pri različnih rasah in kulturah.

Ekman (v Smrtnik Vitulić 2007, 23), ki je v svojih študijah proučeval univerzalnost izražanja čustev, je opravil več medkulturnih študij, s katerimi je želel potrditi domnevo o univerzalni osnovi izražanja nekaterih temeljnih čustev. Na podlagi rezultatov je Ekman zaključil, da so si pripadniki različnih kultur podobni v razumevanju nekaterih izrazov čustev. Po njegovem mnenju naj bi dogodki v okolju sprožili specifične biološke »programe« čustev, ki so skupni vsem ljudem, učinki teh »programov« pa naj bi bili odvisni od pravil, ki veljajo v določeni kulturi.

Kot pravi Smrtnik Vitulić (prav tam, 24), verjetno obstaja univerzalna osnova za čustva, ki je skupna vsem ljudem, ko pa govorimo o pomenu čustev, pa se ta razlikuje od kulture do kulture. Avtorica sklone, da imajo verjetno univerzalni pomen predvsem temeljna čustva, ne pa tudi kompleksnejša, ki jih pripadniki različnih kultur bistveno drugače razumejo.

Drugo smer razmišljanja in pojasnjevanja predstavljajo kognitivne teorije čustev. »S pojmom kognicija označujemo višje spoznavne procese, ki jih uporabljamo pri mišljenju, odločanju in učenju, kot so zaznavanje, predstavljanje, presojanje, spomin in jezik« (prav tam). Kot pravita Levine in Resnick (prav tam), kognicija ni le individualna ali celo zasebna aktivnost posameznika, ampak so njegovi pripisi pomenov pojavom, njegove predstave, presojanje, spomin in jezik odvisni od okolja in odnosov z drugimi. Skupni imenovalec teh teorij je prepričanje, da so čustva po izvoru in sestavi »kompleksni psihofiziološki pojavi, ki se spreminjajo v skladu s spremembami odnosov med posameznikom in okoljem« (prav tam, 9). Avtorji, ki zagovarjajo kognitivne teorije, poudarjajo pomen posameznikove ocene dražljajev, ki so za posameznika pomembni in so skladno z njegovimi življenjskimi cilji, pogoj za sprožanje individualnih čustev (prav tam). Magda Arnold (v Lamovec 1984, 61) je kot osrednji pojem analize vpeljala pojem ocene. Ocene, ki so odvisne od preteklih izkušenj in tudi od pričakovanj glede prihodnosti, temeljijo na pomembnosti ocene za posameznika in njegove cilje, saj ljudje v podobnih situacijah ne doživljajo enakih čustev. Emocionalni odzivi so odvisni od tega, kako subjekt zaznava in ovrednoti objekte (dogodke, sebe, druge osebe in njihova dejanja, svet), kako se je naučil odzivati in njih in od njegovih preteklih izkušenj (Šadl 1999, 165). Ocena dogajanja naj bi vodila obnašanje v smeri približevanja ali umikanja. Ljudje smo si psihološko različni, zato lahko dogajanje različno ocenimo in se nanj različno

čustveno odzovemo. Jakost emocije naj bi bila odvisna od subjektivne ocene in je ne moremo neposredno povezovati s situacijo. Bolj ko je situacija za posameznika pomembna, močnejša čustva bo ob tem doživljal (Lamovec 1984, 157 in Smrtnik Vitulić 2007, 10).

Lazarus velja za enega najpomembnejših avtorjev, ki zagovarjajo kognitivne teorije. Lazarus (v Smrtnik Vitulić 2007, 25) razlikuje – glede na vlogo kognicije pri čustvih – tri vrste kognitivnih ocen, ki so značilne za čustva. Primarna kognitivna ocena aktualnega dogajanja vključuje zaznavanje in vrednotenje situacije, ki odločata o tem, ali bo posameznik čustva doživljal ali ne. Sekundarna kognitivna ocena (po oceni pomembnega dražljaja in fizioloških spremembah) nato posamezniku omogoči, da izbira med tistimi odzivi, ki so zanj najbolj učinkoviti. Tako lahko posameznik namerno in aktivno predeluje ter na ta način usmerja tok emocije v njenih izraznih kot tudi doživljajskih vidikih (Lamovec 1984, 157). Terciarna kognitivna ocena pa zajema mišljenje o čustvih, ko posameznik že doživlja neko čustvo. Namenjena je ponovni analizi posameznikovega čustvenega odziva ali razumevanju ravnanja v situaciji, ki je v njem povzročila določeno čustvo (Lazarus v Smrtnik Vitulić 2007, 25).

Tretja, sociološka, metoda obravnava čustva kot posledico družbenih odnosov, procesov in širših kolektivnih struktur. Teoretiki se ukvarjajo predvsem z vprašanjem, kako družbeno okolje prispeva k razvoju in razumevanju čustvenih procesov. Po mnenju Averilla (prav tam, 9) so »čustva družbeno skonstruirane tvorbe, saj naj bi socialni dejavniki vodili poimenovanje, interpretacijo in predelavo čustev«. Čustva torej niso biološka kategorija, ampak so naučena kot del uvajanja posameznika v sistem družbenih vrednot, norm, prepričanj in pričakovanja v določeni kulturi (Šadl 1999, 166). Tudi Elias (1991, 113) se strinja, da je vsako čustvo do določene mere naučeno in dodaja, da nobeni procesi niso neodvisni, da obnašanje ni odvisno samo od narave ali samo od družbe, ampak je vedno posledica prepletanja naučenih in nenaučenih procesov (prav tam, 116). Človek sicer ima biološko danost čustvovanja, kakšne vrste občutij bo razvil pa je odvisno družbenega in kulturnega okolja (Telban 1995, 45). »Pravila čustvovanja so lahko bolj ali manj ponotranjena ali pa jih občutimo kot pretežno vsiljena od zunaj« (Lamovec 1984, 164). Pomen emocij je povezan tudi s prevladujočo ideologijo, to pa zahteva predelavo emocij. Posameznik, ki se ne trudi več s predelavo in izraža »neprimerne« emocije, s svojim vedenjem kaže, da ideologijo zavrača. Spoštovanje pravil čustvovanja pomeni potrjevanje prevladujoče ideologije (prav tam, 165).

Kako ljudje doživljajo čustva, je odvisno predvsem od tega, kaj vedo čustvih. Znanje o čustvih tako ne le izraža, ampak tudi oblikuje subjektivne izkušnje ljudi. Interpretacijo, načine izražanja in do določene mere doživljanje čustev oblikuje kulturni kontekst, v katerem živimo (Šadl 1999, 153). Enako ugotavlja tudi Christina Machlach (v Lamovec 1984, 58): socialna situacija posreduje informacijo o socialno sprejemljivem, normativnem vedenju. Emocionalna kultura vpliva na interpretacijo, naravo, pomen, funkcije in (ne)primernost čustev in tako na oblikovanje skupnih pričakovanj o tem, katera čustva so ustrezna. Prepoznavanje, označevanje in izražanje čustev je mogoče predvsem s pomočjo kulturnih konstruktov in standardov, ki so vsebovani v pojmovnih strukturah različnih oblik diskurzov in ki jih pridobimo skozi emocionalno socializacijo (Šadl 1999, 154–155).

Emocije imajo svoje kulturno-zgodovinske izvore. Številni antropologi, sociologi in zgodovinarji so pokazali, da se emocionalni vzorci v različnih družbah razlikujejo. Emocij, ki jih najdemo le pri nekaterih kulturah, je precej. Družbeno sprejemljive emocije v neki kulturi se razlikujejo od tistih, ki v neki kulturi niso sprejemljive, čeprav se lahko imenujejo enako. Pomen emocij pa se razlikuje tudi glede na spol (Lamovec 1984, 160). Na posameznikovo željo po izražanju oziroma neizražanju čustev vplivajo določena kulturna pravila, kar so pokazale številne raziskave. Osebe, ki so odraščale v različnih kulturnih okoljih, so se razlikovale v več vidikih čustvenih procesov, te razlike pa izhajajo iz razlik v razvoju nekaterih vidikov pojmovanja sebe (Smrtnik Vitulić 2007, 22). Lazarus (v Lamovec 1984, 65) opredeli vpliv kulture na emocije na naslednje načine:

- preko ocene emocionalnih dražljajev (npr. določena vrsta hrane se v neki kulturi smatra za specialiteto, drugje vzbuja gnus);
- pravila v zvezi z izražanjem emocij, omejevanje vrst reakcij in določanje njihove ustreznosti;
- oblikovanje socialnih odnosov in vrednostnega sistema;
- z ustaljenimi, konvencionalnimi oblikami vedenja, kot so obredi in rituali ob pomembnih življenjskih dogodkih.

Kot pravi Šadl (1999, 164), čustva niso nekaj univerzalnega, kar bi bilo enako v vseh kulturnih okoljih in družbenih strukturah, ampak se prilagajajo znotraj kulturnega konteksta. Kultura zato vsekakor pomembno vpliva na prepoznavanje, izražanje in razumevanje čustev (Smrtnik Vitulić 2007, 23). Kovačev (prav tam, 28) pravi, da dogodki v okolju sprožijo univerzalno zmožnost čustvovanja, končni izraz pa je potem odvisen od kulturno določenih

norm. »Socialne posledice čustvenih izrazov naj bi povratno vplivale na posameznikovo osvajanje pravil za njihovo izražanje in jih po potrebi spreminjale« (Smrtnik Vitulić 2007, 28).

2.3 EMOCIJE V ZAHODNI CIVILIZACIJI

Od Stare Grčije do sredine 18. stoletja so o čustvih govorili kot o strasteh. Aristotel (1994, 82) je pojasnil: »Kot 'strast' označujemo poželenje, jezo, strah, predrznost, zavist, radost, ljubezen, sovraštvo, koprnjenje, ljubosumje, usmiljenje – skratka vse občutke, ki jih spremlja ugodje ali neugodje.« Pri tem je potrebno poudariti, da so bila čustva že od začetkov zahodnega mišljenja strogo ločena od razuma, ki je označeval zmožnost, ki opredeljuje človečnost človeka. Po razumu se človek razlikuje in dviga nad ostali svet in se loči od živali. Po mnenju Lutz (1988, 59–60) se koncept racionalnosti nanaša na razumne ideje in delovanja, ki temeljijo na smiselnih in družbeno sprejetih načinih reševanja problemov. Čustva so po drugi strani predstavljala našo vez z živalskimi predniki, saj so veljala za biološko primitivnejša (Šadl 1999, 30). Številni filozofski, teološki in znanstveni misleci so slavili razum kot edino uradno priznano oblika racionalnosti, ki je predstavljal osrednjo vrednoto in načelo življenja ter kulture (prav tam, 230). Idejo o racionalnem obvladovanju čustev tako najdemo že pri Sokratu, Platonu, Aristotelu, stoičnih mislecih, Avguštinu, Akvinskemu, Kantu, Spinozi, Schopenhauerju in drugih. Sokrat je razum razglasil za najvišjo vrlino, za nekaj, kar je najboljšega v človeku. Platon je dušo razdelil na različne dele in med njimi najpomembnejšo vlogo podelil razumu. Aristotel, ki je dal temelje zahodnoevropski filozofiji, je menil, da je funkcija človeka aktivnost duše, ki sledi racionalnosti. Racionalisti 17. in 18. stoletja so poudarjali, da razum vodi k resnici. Descartes (prav tam, 17–18) je učil, da se bistvo in narava duše nahajata v razumu. V deontološki tradiciji je bil razum označen za nepristransko in univerzalno moralno gledišče, ki izključuje vse občutke, želje, čustva ter posebne potrebe in interese (prav tam, 73).

»Samorazumevanje zahodne filozofije kot udejanjanje čistega razuma je filozofsko analizo pogosto omejevalo na predstavo življenje in teoretsko spoznanje, čustva pa omalovaževalo in zanemarjalo kot neustrezne predmete teoretsko refleksije« (prav tam, 9). V civilizaciji, nenaklonjeni čustvom, se je človek naučil obvladovanja in omejevanja izražanja čustev (prav tam, 10).

Kljub racionalistični usmeritvi zahodne tradicije se je antična, srednjeveška in moderna filozofija zanimala tudi za raziskovanje čustev oziroma strasti, kar potrjuje, da čustva niso veljala za nepomembna družbena in moralna vprašanja (prav tam, 243). V zgodnjih obdobjih zahodne tradicije so čustva dojemali kot del zunanje resničnosti, kar prihaja od zunaj s strani neodvisnih sil, ima svoj vpliv na ljudi in zavira delovanje razuma (prav tam, 25). V vseh obdobjih evropske zgodovine so bila čustva predmet zanimanja predvsem kot nasprotje razumu, kot »nekaj, kar razum pušča za seboj, kar presega, obvladuje in nadvladuje« (prav tam, 9). Razum je pojasnjeval izključenost čustev. Misleci si sicer niso prizadevali za odpravo čustev, ampak le za njihovo obvladovanje, urejanje, kontrolo in uporabo pri doseganju različnih družbenih, ekonomskih in ideoloških ciljev (prav tam, 243). Aristotel (prav tam, 34) je razum primerjal z gospodarjem, kateremu se morajo uklanjati strasti. V kartezijanski filozofiji so strasti pojmovali kot motnje in ovire v procesu spoznavanja, ki jih mora razum odpraviti. Descartes (prav tam) je strasti opisoval kot neobvladljive, pasivne, fiziološke odzive telesa na določene situacije. Čustvo je opredelil kot občutenje, do katerega pride brez naše volje, traja nekaj časa in ki mu lahko določimo mesto v telesu. Čustvo je po njegovem mnenju sestavljeno iz dveh delov: iz telesnega dogodka, v katerem pride do odziva telesa na določeno situacijo, ter iz duševnega dogodka, ki pomeni zaznavo fiziološkega odziva telesa.

Moderna sociologija je čustva obravnavala v okviru tradicionalnega dualističnega razumevanje razuma in čustev, kjer so bila čustva pogosto manj cenjena od razuma. Sociologi so racionalnost in čustvenost dojemali kot dve nasprotujoči si kvaliteti posameznikove duševnosti, identitete, človeškega delovanja in družbenega življenja (prav tam, 89). Po Webru so čustva iracionalne sile, ki motijo racionalno delovanje; po Elsterju čustva kažejo na šibkost volje; Durkheim pa zagovarja omejitve in regulacijo človeških strasti (prav tam, 87).

Takšno nasprotje med razumom in čustvi je bistveno določilo racionalistično usmeritev zahodne tradicije in oblikovalo prepričanje, da duhovni razvoj (civiliziranega) človeka in družbe temelji na zavračanju čustev. Moderni človek se je tako naučil tehnik samoobvladovanja in omejevanja čustev. Ideja o racionalnem obvladovanju čustev se je obdržala do druge polovice 20. stoletja, ko so zahodne družbe v šestdesetih in sedemdesetih letih odkrile in izpostavile pomembnost čustvenega izražanja. To je povzročilo napad na tradicionalno ideologijo, kjer sta prevladovala razum in omejeno čustveno izražanje, kar je mogoče povezati z obsežnimi družbenimi in kulturnimi spremembami, ki so se takrat zgodile (prav tam, 12, 247).

2.3.1 DOBA ČUSTEV: OD POZNEGA 20. STOLETJA NAPREJ

Ideja o racionalnem obvladovanju čustev, iz katere so kasneje črpali krščanski in še kasneje razsvetljenski misleci ter moderni družboslovci, se je obdržala, kot smo že omenili, vse do druge polovice 20. stoletja, ko so se tradicionalne omejitve emocionalnega izražanja pričele rahljati. To je mogoče povezati z obsežnimi družbenimi in kulturnimi spremembami v sodobnih zahodnih družbah. Čustva so v družbenem svetu začela pridobivati bolj pomembno vlogo. V zadnjih tridesetih letih je v družbenih in humanističnih vedah prišlo do prave revolucije zanimanja čustva. Čustva so postala eno najpomembnejših in najbolj privlačnih raziskovalnih področij v psihologiji, nevroznanosti, sociologiji, antropologiji in filozofiji (Šadl 1999, 13). Nekateri sociološki avtorji, kot npr. Šadl (1999), Illouz (1997) in McCarthy (1989), zato o 20. stoletju govorijo kot o dobi čustev, v kateri je postalo pomembno priti v stik s svojimi čustvi in kjer se pričakuje, da posameznik svoja čustva tudi izrazi.

Kljub povečanemu zanimanju za čustva pa številni predsodki o čustvih ostajajo. Milivojević (2008, 10) v povezavi s predsodki o čustvih, ki ostajajo prisotni v našem življenju, govori o civilizacijskih mitih. »Zaradi teh predsodkov danes večina ljudi razmišlja o sebi kot o nečem, kar je razcepljeno na dva dela: na del, ki misli in ki je racionalen (razumski), in na del, ki čustvuje in je iracionalen« (Milivojević 2008, 10). Iz tega tudi izhaja odpor sodobnega človeka do lastnih čustev, težnja, da jim ne podleže, posledično se ljudje svojih čustev sramujejo in jih skrivajo pred drugimi. »Dokler človek ne bo dojel svojih čustev, ne bo mogel razumeti samega sebe, pa tudi drugega človeka ne«, pravi Milivojević (prav tam, 10).

Moderna družba je bila osnovana na racionalnosti, pri čemer je razum strogo ločen od čustev in predstavlja najvišjo vrednoto in načelo življenja in kulture, za visoko moderne družbe pa je značilna (re)afirmacija emocionalnosti v družbenem in individualnem življenju. Vloga, ki sta jo razumu pripisali razsvetljenska oziroma kartezijska filozofija, slabi. Konec zaupanja v razum prinaša družbeni premik k subjektivnosti, notranjemu izkustvu, razširjanju oblik čutnosti, v osvobajanje spolnih želja ter njihovih izraznih oblik (Šadl 1999, 230–231).

Illouz (2010, 15) govori o dobi kapitalizma kot o kulturi čustvenosti. Avtorica trdi, da se je kapitalizem oblikoval vzporedno z oblikovanjem močno specializirane čustvene kulture, in čustva vidi kot glavne akterje v zgodbi kapitalizma in modernosti. Materialni pogoji, ki jih je

ustvaril razvoj gospodarstva in država blaginje v zahodnih družbah po drugi svetovni vojni, so povzročili občutno zmanjšanje ekonomskih in eksistencialnih negotovosti (Šadl 1999, 231). Premik od kapitalistične družbe, usmerjene k produkciji, k družbi, usmerjeni k potrošnji, ter transformacijo oseb iz delavcev v moderne potrošnike spremlja izginjanje idealov napredka in učinkovitosti ter postopno upadanje asketskih vrednot, kot je potlačitev emocionalnega vedenja (prav tam). Moški in ženske srednjega razreda začnejo posvečati veliko pozornosti svojemu čustvenemu življenju, tako na delovnem mestu kot v družini (Illouz 2010, 15).

Illouz (prav tam, 17) uporablja izraz »terapevtski čustveni slog« za načine, kako se je kultura 20. stoletja čedalje bolj »posvečala« čustvenemu življenju. Novo zanimanje za čustva in novo, pozitivno, vrednotenje čustvenosti so postali osrednji načini oblikovanja in vzdrževanja intimnosti v zahodnih družbah (Šadl 1999, 239). Odprt odnos do izražanja čustev se danes označuje kot najprimernejši način samoizražanja in samoizpolnitve pri obeh spolih, kar dokazuje tudi prepričanje, da potlačitev čustev škodi duševnemu in fizičnemu zdravju (prav tam, 232–233). V novem diskurzu intimnosti je »ljubezen konceptualizirana kot gonilna sila konstituiranja partnerske zveze, intimnost kot njen cilj, komunikacija z vključenim samorazkrivanjem pa kot sredstvo doseganja emocionalne bližine in reševanja medosebnih konfliktov« (Šadl 2014, 225). Pogoji visoko modernih družb omogočajo, da se vse večje število ljudi zaveda svojih lastnih čustev in njihove uporabe v medosebnih in družbeno-kulturnih odnosih. Od posameznika se pričakuje, da se svojih čustev zaveda, jih prepozna, imenuje in izrazi. Priti v stik s svojimi čustvi je postalo bistveno pri oblikovanju identitete. Kot pravi Giddens (2000, 191), je intimnost vedno dejavna intimnost (je nenehno delo na emocijah), kjer morata biti partnerja »dejavna pri določanju pogojev za medsebojno povezovanje« (prav tam). O pomembnem pomenu čustev pričajo vedno bolj množične institucionalne oblike ukvarjanja s čustvi, kot so npr. terapije, posvetovanja, množičnost psihološke literature in svetovalnih priročnikov, medijskih prispevkov. Predstavljanje emocionalnih izkušenj posameznikov in emocionalni dogodki so postali središče popularnega medijskega in znanstvenega zanimanja, katerim množični mediji namenjajo veliko pozornosti (Šadl 1999, 11–13).

Iskanje užitkov in vznemirljivih izkušenj je postala osrednja miselnost sodobnih družb obilja. Potrošniki si ne samo želijo stvari, temveč stremijo k doživljanju občutij, ki jih te stvari vzbujajo v njih, potrošnja se vse bolj povezuje s čustvi, razpoloženjem, hrepenenjem itd.

Osrednjo vlogo so prevzele izkušnje, vse bolj se uveljavlja težnja po hedonizmu, sprostitvi, igri, zabavi, eksperimentu, vznemirjenju (prav tam, 235).

3 SPOL: BIOLOŠKI IN DRUŽBENI SPOL

Če želimo bolje razumeti koncepta moškosti in ženskosti, moramo pojasniti, kaj spol sploh je. V sociologiji spol ločujemo na biološki (angl. *sex*) in družbeni (angl. *gender*) spol.

Biološki spol se nanaša na biološke značilnosti ob rojstvu, ki razlikujejo moške in ženske. Definicija vključuje razlike v kromosomih, anatomiji, hormonske razlike, razlike v reproduktivnem sistemu in druge fiziološke komponente. Biološko gledanje na spol zagovarja, da obstajata dva spola – moški in ženski – ki sta si med seboj različna, kljub temu, da tudi biološko spol ne obstaja samo v strogo teh dveh oblikah (Priyon 2010, 38), ampak poznamo tudi primere interseksualnosti⁵. Biološki pogled na spol trdi, da je spol človekova danost in da sta moški in ženska sama po sebi različna zaradi bioloških in genetskih razlik. To pomeni, da sta moški in ženska že po naravi ustvarjena za določene vrste vlog, ne glede na njune želje, znanje ali izkušnje.

Družbeni spol pa označuje psihološke in emocionalne značilnosti posameznika, vedenje, prepričanja, vrednote, seksualno usmerjenost in spolno identiteto (Švab 2002, 203). Je kulturno in družbeno določen in zajema vprašanje moškosti oziroma ženskosti. Številni sociološki teoretiki tako govorijo o performativni naravi spola (Lupton 1998, 105). Pri tem sicer ne zavračajo vpliva biologije na oblikovanje spola, vendar pa dajejo veliko večji poudarek kulturi kot največjemu razlogu za neenakost med moškimi in ženskami (Lindsey 2011, 22–23). Sociolog Erving Goffman (Jhally 2010) pravi, da spol in spolna identiteta nista nekaj naravnega, ampak da posameznik prek kulture in socializacije prevzame tiste lastnosti, ki se mu zdijo primerne v okviru svojega biološkega spola. Tako se nauči obnašati po moško oziroma žensko. Družbeni spol se tako nanaša na simbolno vlogo moškega in ženske v družbi in zajema družbene, kulturne in psihološke lastnosti moških in žensk v različnih družbenih kontekstih (Lindsey 2011, 4). Z drugimi besedami, biološki spol določa, ali smo se rodili kot

⁵Interseksualci so tiste osebe, katerih telesne in biološke značilnosti ne omogočajo jasne določljivosti biološkega spola. V preteklosti je bil pogosteje v uporabi izraz hermafroditizem, ki pa so ga zaradi slabšalnega prizvoka opustili. Interseksualne osebe imajo lahko spolne organe obeh spolov. V preteklosti so takšnim osebam navadno že ob rojstvu z medicinskim posegom »določili« spol. Danes se spol pogosteje določi po prevladujočih spolnih znakih, ne da bi medicinsko posegali v telo (Jereb 2014, 7).

moškega ali ženskega spola, torej poudarja biološke razlike, družbeni spol pa določa moškost oziroma ženskost posameznika in se uporablja pri opisovanju obnašanja in značilnosti, ki jih pripisujemo določenemu spolu. Ena najvidnejših sociologinj na področju študij spola Raewyn Connell (2012, 367) (družbeni) spol razume kot prakso, kot nekaj, kar ni fiksirano, ukalupljeno, ampak prožno, spremenljivo, kar je v ostrem nasprotju s prej omenjenim biološkim razumevanjem spola kot trdno določene kategorije.

Ideja o spolu kot družbenem konstruktju izvira iz francoskega konstruktivizma in se je uveljavila z radikalnim feminizmom v začetku 70. let, vrh pa dosegla v 90. letih s t. i. teorijo spola (Radio Ognjišče 2013), ki zagovarja tezo, da naravni moški in ženski spol ne obstajata. Za pomemben mejnik pri razumevanju položaja žensk in odnosov med spoloma velja delo Drugi spol francoske filozofinje Simone de Beauvoir. Osrednja teza avtorice je, da so žensko v zgodovini merili glede na to, kaj je moški. Ženska je veljala za Drugi spol. Avtoričina znamenita izjava »Ne rodiš se ženska; ženska postaneš« zavrača kakršnekoli t. i. ženske lastnosti. Po njeni tezi ženska ni nekaj biološko danega, niti zgodovinsko nastalega, ampak delo in produkt celotne zgodovine in naše civilizacije (Radio Slovenija 2013). Posameznik se tako lahko biološko rodi kot moški in se hkrati umešča v ženski družbeni spol. Moški in ženski spol ter spolna usmerjenost so po tej teoriji družbeno konstituirani in se lahko tekom življenja tudi spreminjajo. Ideja radikalnega feminizma je namreč v tem, da je izvor vseh neenakosti v tem, da se ljudje delimo na ženski in moški spol. Radikalne feministke trdijo, da ženska lahko živi socialno življenje moškega in da je v družbi, ki je heteronormativna, potrebno odpraviti delitev na moški in ženski spol (Radio Ognjišče 2013).

Kljub temu, da je stoletja veljalo prepričanje, da je družbeni spol konstruiran, pa se v zadnjih desetletjih pojavljajo nekatere trditve, da je konstruiran tudi biološki spol. Spolna identiteta, ki jo imamo za naravno dejstvo ni odraz naravnega stanja biti, ampak je le stvar reprezentacije in je zato kulturna determinacija. Če je tudi biološki spol družbeno-kulturno konstrukt, potem biološka resnica ne obstaja, saj je tudi ta vzpostavljena in vpeta znotraj družbenega sistema (Prijon 2010, 38).

3.1 OBLIKOVANJE SPOLNE VLOGE

Spolna vloga so pričakovana ravnanja in obnašanja, ki jih družba predpostavlja glede na moški oziroma ženski spol (Lindsey 2011, 4). Kaj vse vpliva na oblikovanje spolne vloge, v

kolikšni meri so ti vzorci obnašanja odvisni od narave, biologije, genov in koliko so na drugi strani odvisni od okolja, v katerem živimo, so pogosta vprašanja na tem področju, na katera se bom osredotočila v tem poglavju.

Dva pristopa, ki predpostavljata biološke razlike v ženskem in moškem vedenju, se imenujeta sociobiološki in kognitivno biološki pristop. Sociobiološki pristop razlike med spoloma vidi predvsem v evolucijski teoriji ter opazovanju vedenja živali. Ta pristop trdi, da se ljudje odzivajo po svojih notranjih instinktih, da bi zagotovili, da se njihovi geni prenesejo naprej v naslednjo generacijo. Za ženske je tako naravno, da one skrbijo za družino in imajo z otroki močnejše vezi kot očetje, moški pa so tisti, ki so dominantni v drugih sferah zunaj doma. Neenakost med moškimi in ženskami je, po sociobiološkem pristopu, rezultat evolucije (prav tam, 25). Kognitivno biološki pristop pa razliko med moškimi in ženskami pojasni na podlagi endokrinoloških raziskav in zgradbe možganov. Ameriški družinski terapevt Michael Gurian (2004, 18) pravi, da se dečki rodijo drugačni od deklic, zato jih je potrebno obravnavati njihovi drugačnosti primerno. Testosteron in zgradba moških možganov vplivajo na vedenje moških ter njihov način čustvovanja. Zaradi prevlade testosterona sta agresivnost in nagnjenost k fizičnemu tveganju v dečke »vprogramirana«, pri čemer pa moramo razlikovati med agresivnostjo in nasiljem. Razliko med nasiljem in agresivnostjo je opredelil psiholog Aaron Kipnis (v Gurian 2004, 29): »Dečki niso že po naravi nasilni. Nasilja se vselej naučijo. Toda agresivnost, ta je del njihovega notranjega bistva.«

Na drugi strani sociologi verjamejo, da so razlike med spoloma, bolj kot posledica bioloških dejavnikov, posledica kulturnih in družbenih prepričanj. Značilnosti spolno določenega vedenja in obnašanja so torej naučene in se razlikujejo od kulture do kulture, zato ne moremo določiti absolutne razlike med moškim in žensko. To pomeni, da poznamo različne konstrukte moškosti in ženskosti po svetu in tudi znotraj iste družbe (kulture) (Prijon 2010, 39). Vzgoja oziroma socializacija je torej tista, ki ključno vpliva na razlike med spoloma. K oblikovanju tipičnih moških in ženskih spolnih vlog vplivajo tudi mediji. Carter (2012, 370) pravi, da naj bi ženske podobe v medijih močno prispevale k podrejeni vlogi žensk v družbi, kar omejuje njihovo bolj demokratično participacijo v družbi in njihove individualne priložnosti. Mediji tako moškim in ženskam določajo različne vloge, ki temeljijo na njihovem biološkem spolu.

Dogodki v obdobju socializacije so ključni za razvoj otrokove identitete, ki se prične v družini. Po definiciji Lindsey (2011, 55) je socializacija vseživljenjski proces, s katerim se,

skozi družbene interakcije, naučimo naše kulture, pridobimo občutek o lastni identiteti in postanemo aktiven član družbe. Skozi socializacijo posamezna generacija prenese osnovne kulturne elemente na naslednjo generacijo (prav tam). Spolna socializacija pa imenujemo proces, prek katerega se posameznik oziroma posameznica s stiki z ljudmi v otroštvu nauči moškega oziroma ženskega vedenja, ki ustreza biološkemu spolu posameznika. V tem obdobju se vzpostavijo okolje in možnosti, da se otrok razvije v deklenco ali dečka in prevzame vse lastnosti in vloge, ki pripadajo temu (družbenemu) spolu (prav tam). Socialne teorije učenja gledajo na razvoj spolne vloge z vidika osnovnih principov učenja: nagrajevanja, kazni, imitacij. Spolne vloge so naučene takrat, kadar so dečki in deklice nagrajeni oziroma kaznovani za različna vedenja in kadar lahko posnemajo različne tipe moškega ali ženskega vedenja (Glonar Vodopivec 1984, 257). Spolna vloga se tako oblikuje na podlagi prevladujočih družbenih norm glede moškosti oziroma ženskosti, ki jih že v otroštvu skozi socializacijo na otroka prenesejo najprej starši oziroma skrbniki, kasneje pa učitelji, vrstniki, mediji in druge družbene institucije. Prav topel, pozitiven in čustven odnos s starši igra ključno vlogo pri identifikaciji spolne vloge. Pomembno je tudi, kako v družini oče doživlja svojo moškost in mati svojo ženskost. Očetov odnos do žene/matere bo vplival tudi na hčerine poteze vedenja in njen kasnejši odnos do moških (prav tam, 258).

Dečke in deklice se že od rojstva naprej vzgaja v določeno spolno vlogo. Mnogi bodoči starši že pred rojstvom otroka pripravijo oblačila roza barve za deklenco oziroma modra oblačila za dečka. Prav tako v nekaterih porodnišnicah deklice oblečejo v roza in dečke v modra oblačila⁶ (Meh 2014). Kot pravi Levant (1995, 235), se dečkom tudi kasneje kupujejo t. i. igrače za fante, kot so avtomobilčki, orožje, kocke, kar krepi njihovo akcijsko usmerjeno delovanje, medtem ko se deklice igrajo s punčkami, dojenčki, varujejo svoje mlajše brate in sestre in na ta način razvijajo svoje skrbstvene in negovalne sposobnosti. Milica Antić Gaber (v Meh 2014) pravi, da takšno razlikovanje otroke prikrajša za marsikatero veščino in dodaja, da se s takimi delitvami oblikujejo spolne vloge ter stereotipi o primernem vedenju in obnašanju. »Od deklic se pričakuje, da so bolj mirne, urejene, čiste, disciplinirane ipd., medtem ko se dečkom dovoljuje več svobode in izbire pri delovanju, obnašanju, igrah« (Meh 2014). »Posledica sprejemanja te stereotipne delitve pa deklice prikrajša za aktivne igre, za dejavnosti, pri katerih bi lahko razvijale prostorske predstave in analitične spretnosti, ter jih usmerja v vloge pasivnih 'princesk', obdanih s punčkami, ki jih modno oblačijo, dojenčki, za

⁶ Za poimenovanje vseprisotnosti roza barve pri otroških oblačilih, igračah in knjigah za deklice se je že uveljavil izraz »pinkifikacija« (Meh 2014).

katere skrbijo, kuhinjskimi pripomočki, s katerimi se pripravljajo za igranje primernih vlog pozneje v življenju, hkrati pa dečke usmerja stran od tega« (Antić Gaber v Meh 2014).

Psihoanalitična teorija kot najpomembnejše obdobje za oblikovanje spolne vloge izpostavlja ojdipso fazo (med četrtem in šestim letom starosti) (Glonar Vodopivec 1984, 257). Da lahko deček izoblikuje svojo moško identiteto, mora v tej fazi razbiti vez z materjo oziroma razrešiti Ojdipov kompleks⁷. Oče najprej postane »sinov tekmeč za materino naklonjenost in mesto pri njej, nato pa objekt za poistovetenje (identifikacijo) s spolno vlogo. /.../ Če je dober 'vzornik', omogoči sinu postopno poistovetenje in mu s tem omogoči, da prevzame konstruktivne lastnosti moške vloge« (Pšeničny 2014, 57). »Oče, ki je dostopen, ki se da čustveno prepoznati, je nenadomestljiv mentor svojemu sinu, kako biti moški, ki je v odnosu s seboj in bližnjimi« (Sobočan 2014). »Deklica pa v tem obdobju tekmuje za očetovo naklonjenost in skuša mamu izpodrinuti pri očetu. Če ji oče ponudi dovolj varne sprejetosti, /.../ se hči poistoveti z mamu in oblikuje svojo žensko vlogo. /.../ Oče je torej pomemben lik od samega rojstva, njegova vloga pa se spreminja z otrokovim zorenjem in se nadaljuje v vseh fazah osebnostnega razvoja« (Pšeničny 2014, 57–58). Diferenciacija od osebe nasprotnega spola je po psihoanalitični teoriji torej ključni dejavnik pri oblikovanju spolne vloge. Feministična avtorica Nancy Chodorow (v Lupton 1998, 124) pravi, da se deklice že v otroštvu spodbujajo, da ohranijo bližino s svojo materjo, medtem ko se od dečkov pričakuje, da bodo pretrgali vez s svojo materjo in se identificirali z očetom ter tako dosegli svojo lastno avtonomnost. Če torej dečki želijo razviti svojo moškost, morajo postati drugačni od matere. Od matere se morajo ločiti tako fizično kot čustveno, kar pomeni, da zavrnejo tudi vse ženske lastnosti, povezane z materinsko figuro: intimnost, odvisnost, emocionalnost.

Predstavili smo različne pristope glede izvora vedenjskih razlik med moškimi in ženskami. Večina znanstvenikov se strinja, da so razlike med spoloma rezultat kompleksne mešanice tako narave kot tudi družbe. Kot pravi Lindsey (2011, 29), biološke danosti ter družbene izkušnje ne morejo biti neodvisne ena od druge.

⁷ Koncept ojdipovega kompleksa je vpeljal utemeljitelj psihoanalize Sigmund Freud po mitu kralja Ojdipa, ki v zgodbi ubije svojega očeta in se poroči z materjo.

3.1.1 MOŠKOST(I)

V zadnjih desetletjih je število člankov in raziskav na področju študij spola in skupaj z njimi tudi študij moških in moškosti izjemno naraslo. Predvsem od 70. let naprej so se začeli številni avtorji intenzivno ukvarjati z moškostjo kot objektom znanstvenega preučevanja (Jansz 2000, 166).

Kot pravi Connell (v Ashe 2007, 145), je moškost vedno opredeljena v razmerju do svojega nasprotja, torej ženskosti, in ni dana vnaprej. Tripathy (2010, 119) ob tem dodaja, da je v literaturi moškost pogosto omenjena ne samo kot nasprotje feminilnosti, temveč razlikuje tudi med drugimi odklonskimi in podrejenimi oblikami moškosti. Lynne Segal (1993, 101) meni, da razlike med moškimi ne izhajajo toliko iz anatomskih, hormonskih in drugih značilnosti, ki so skupne vsem moških, temveč so te rezultat njihovega bivanja v različnih diskurzivnih in kulturnih kontekstih. Koncept moškosti po mnenju Segal (prav tam) obsega posebej kulturno resničnost ženske podrejenosti, ne samo v falocentričnem diskurzu, ampak tudi pri vsakdanjem delovanju države in drugih institucij v družbi. Moškost kot družbena konstrukcija pa ni zgolj kulturno-zgodovinsko spremenljiva, temveč tudi večdimenzionalna (Šadl in Pivec 2007, 448). Znotraj iste družbe sobiva več vrst moškosti, ki se razlikujejo glede na razred, etnično pripadnost, raso, veroizpoved in spolno usmerjenost (prav tam). V svoji raziskavi glede rasnih razlik v moškem obnašanju sta tudi Blee in Tickamyer (1995) ugotovila, da ni enotnega standarda moškosti, ki bi bil skupen vsem kulturam, kar pomeni, da obstajajo različne, tudi med seboj nasprotujoče si, ideje moškosti v različnih rasnih, kulturnih in etničnih kontekstih. Enotna in univerzalna definicija moškosti ne obstaja. Moškost je torej nekaj, kar se neprestano oblikuje in na različne načine prilagaja življenju sodobnih moških in kot rezultat tega ne moremo govoriti le o eni vrsti moškosti, temveč o nešteto moškostih, ki so različne v različnih kulturah ter skozi čas in se razlikujejo glede na raso, razred, religijo in spolno usmerjenost. Zahodna kultura ima svojo javno koncepcijo moškosti, pri kateri moški v glavnem vedo, kaj pomeni biti moški, čeprav idealu v celoti ustreza le malokateri moški. Te skupne ideje glede moškosti, ki se jih posamezniki naučijo skozi socializacijo imenujemo kulturni model (Jansz 2000, 167). V tem procesu moški prevzame določene javne modele moškosti in jih obenem tudi sam oblikuje: ustvarjanje moške identitete na individualni ravni vedno ustvarja tudi koncept javne oziroma kulturne predstave o moškosti. Moški tako svojo moško identiteto zgradijo v okviru kulturno določenega modela moškosti (prav tam, 169).

Lindsey (2011, 246) navaja različne norme, ki definirajo zahodni model moškosti. Prva izmed značilnosti tovrstne moškosti, ki jih navaja avtorica, je antifeminilnost, ki združuje nasprotje vseh stereotipno ženskih lastnosti, vključno z odprtostjo in ranljivostjo. Lindsey ugotavlja, da je antifeminilnost kot norma tako tesno povezana z drugimi značilnostmi, ki določajo moškost, da dobesedno definira moškost. Druga norma, ki jo navaja avtorica, je norma uspeha. Ta določa, da mora biti moški uspešen na kariernem področju, da lahko zagotavlja finančno varnost za svojo družino, kar je najvišja prioriteta v življenju moškega. Norma je tesno povezana s prepričanjem, da je denar tisti, ki ustvari moškega in zagotavlja moškemu samozavest. Moški so osebno identiteto od nekdaj iskali predvsem v delu. Vloga moškega kot starša pri tem ni bila tako bistvena kot njegova vloga v svetu plačanega dela. Kot enega ključnih označevalcev moškosti Lindsey navaja tudi agresivnost, ki jo povezuje z drznostjo. Agresivnost je bila skozi zgodovino središče dojemanja moškosti. Lindsey (prav tam, 248) znotraj tradicionalnega dojemanja moškosti omenja tudi normo vzdržljivosti, ki se nanaša na lastnosti, kot so moč, samozavest, samozadostnost, pogum in neodvisnost. Kljub temu, da je patriarhalni ideal moči težko v celoti uresničljiv, je v naši kulturi še vedno zelo prisoten in ohranja pričakovanja po moški racionalnosti in neobčutljivosti (Sobočan 2012). Podobno tudi Jansz (2000, 166–167) navaja štiri glavne značilnosti moškosti: avtonomnost, dosežki, agresivnost in stoičnost. Vsi ti atributi, ki jih navajata Lindsey in Jansz, predstavljajo dominanten kulturni ideal moškosti v zahodnem svetu. Prav slednja lastnost, stoičnost, se nanaša na strogi nadzor nad čustvi kot so bolečina, žalost in občutljivost in vodi v tradicionalno restriktivno moškost, kar otežuje vpletenost moških v intimna razmerja.

3.1.2 HEGEMONSKA MOŠKOST

Koncept hegemonске moškosti je leta 1987 prva popularizirala avstralska sociologinja Raewyn Connell (1987) in se pri utemeljitvi navezovala na Gramscijev koncept hegemonije⁸. Hegemonska moškost izhaja iz praks in vrednot moških, ki imajo moč, in predstavlja najtrdnejšo definicijo moškosti. Ponavadi se ta koncept povezuje s poslovneži, politiki in ostalimi moškimi, ki imajo moč. Hegemonska moškost je heteroseksualna, agresivna, tekmovalna in homosocialna⁹, vzpostavlja hierarhijo in ima sposobnost nadvladovanja

⁸ Gramscijev koncept hegemonije najbolje razumemo kot organizacijo konsenza, kot proces, skozi katerega se brez nasilja oblikujejo podrejene oblike zavesti (Barret 2009, Eagleton 2009).

⁹ Izključuje ženske iz družbenih omrežij.

preostalih moških. Ob tem Connell poudarja, da je hegemonška moškost zgodovinsko spremenljiva in podvržena spremembam in izzivom (Connell v Ashe 2007, 146). Kasneje so številni teoretiki raziskovali, dekonstruirali in rekonstruirali pomen koncepta hegemonške moškosti. V zgodnji teoriji je bil koncept razumljen kot »vzorec praks, ki so dovoljevale nadaljevanje moške dominacije nad ženskami« (Connell in Messerschmidt 2005, 832), kjer je imel moški vlogo preskrbovalca družine, ženske pa so bile omejene na zasebno sfero doma. Ideal modernega moškega v 19. in večino 20. stoletja predstavlja ne premlad (in ne prestar) bel heteroseksualno usmerjen moški v dobri fizični in psihični kondiciji iz zgornjega srednjega razreda (Allen 2010, 46). »Modernost je nedvomno, vsaj skozi znanstvene diskurze, producirala podobo monolitne moškosti, tako s favoriziranjem podobe belega heteroseksualnega moškega srednjega razreda, preskrbovalca družine – družinskega človeka – kot družbeno predpisane podobe in vedenjskega vzorca. Neizogibni del moderne moške identitete je bila karierna usmerjenost, znotraj družine pa zavezanost k materialni preskrbi družine« (Švab 2001, 255). Kljub temu je ideal v celoti dosegalo le malo moških, saj taka definicija negativno ovrednoti vse tiste moške, ki ne dosegajo teh standardov – nebelce, revne, neheteroseksualno usmerjene. Še posebno heteroseksualna spolna usmerjenost se številnim moškim zdi najbolj neposreden, konkreten in trden dokaz njihove moškosti (Segal 1993, 102). Moški so zato pod pritiskom in jih je strah, da ne bodo zmogli zadostiti vsem standardom in normam glede uspeha, fizičnega izgleda ali svojih intelektualnih sposobnosti.

Connell (1987, 184) trdi, da je hegemonija družbena prevlada, dosežena v boju med družbenimi silami za organizacijo zasebnega življenja in kulturnih procesov. Hegemonška moškost se nanaša na skupek norm in praks, ki so postale prevladujoče v specifičnih družbenih institucijah, kot so šola, Cerkev in mediji (Gesualdi 2013, 306). Zaradi tega se začnejo te predpostavke glede moškosti dojemati kot realnost. Institucionalna moč je tista, ki utrjuje hegemonške kulturne norme, pri čemer je ta definirana s strani tistih moških v vplivnih družbenih institucijah (Connell 1995, 77). Kronsell (2005, 281) trdi, da so tiste institucije, v katerih so v veliki večini moški, kot je npr. vojska, ustvarile in utrdile norme in prakse, ki se povezujejo z moškostjo in heteroseksualnostjo. Connell (1995, 213) vojsko vidi kot najbolj pomembno areno za opredelitev hegemonške moškosti tako v ameriškem kot evropskem kontekstu. Te institucije so v zgodovini ekskluzivno vključevale le moške in so bile zaznamovane s specifičnimi spolnimi stereotipi, ki so bili presenetljivo podobni pri vseh kulturah in časovnih obdobjih (Kronsell 2005, 282), zaradi česar se jih je pričelo označevati kot institucije hegemonške moškosti. Obvezno služenje vojaškega roka za moške je vojaški

poklic in obrambo države še bolj povezalo z moško vlogo. Moškega in vojsko se je začelo povezovati kot nekaj naravnega in samoumevnega, iz česar so bile ženske izključene. Ženske so imele drugačno vlogo in obveznosti do države; bile so omejene na dom in družino kot negovalke na podlagi domnevnih naravnih razlik med spoloma (prav tam, 284). Omejitve dostopa žensk do dela in kariere v institucijah vojske na podlagi zakonodaje je ustvarilo razmejitve na moško in žensko sfero in posledično zagotovilo nadaljnje ohranjanje institucij hegemonске moškosti (prav tam, 285). V 60. letih so feministke zavrnile koncept hegemonске moškosti, njegovo patriarhalno naravo in zatiranje žensk. Te zgodovinsko vgrajene norme so se počasi pričele rahljati, ko so se ženske pričele vključevati na položaje v institucijah, kjer je pred tem vladala hegemonška moškost.

3.2 EMOCIONALNA SOCIALIZACIJA

O tem, da ima socializacija veliko vlogo pri oblikovanju razlik med spolnimi vlogami, sem že pisala, zato bom na tem mestu podrobneje predstavila proces emocionalne socializacije. Emocionalna socializacija predstavlja učenje spretnosti za interakcijo znotraj dane emocionalne kulture, ki člane oskrbi z vednostjo o čustvih, z različnimi emocionalnimi stili, veščinami in navadami, ki oblikujejo njihovo emocionalno kompetentnost v določeni družbi (Šadl 1999, 155). Ljudje oblikujemo svoje čustvene odzive prek staršev in drugih družinskih članov, vrstnikov, množičnih medijev, izobraževalnega sistema in drugih institucij. Nadzorovanje čustev se tako začne že zgodaj otroštvu. Z zgle dom ali neposredno z besedami lahko starši otroke naučijo, katera čustva je primerno izražati in katerih ne. Deklice imajo večje zmožnosti prepoznavanja in interpretiranja čustev ter visoko vrednotijo intimne in čustvene odnose z drugimi (prav tam, 210), moški pa so pri izražanju intimnih čustev zadržani in oddaljeni od svojih čustev, kar je po mnenju Jansza (2000, 167) predvsem posledica pomanjkanja prakse.

Brody (2000, 24) emocionalno socializacijo razdeli na tri področja: vpliv kulturnih pravil in imitacije; vpliv razlik med spoloma pri dojenčkih; in odnos med materjo in otrokom. Pri tem poudarja, da biološke razlike do neke mere igrajo vlogo v oblikovanju emocionalnega razvoja, vendar pa je emocionalnost v večji meri posledica kulturnih vrednot in vedenj, ki se nanašajo na posamezne spolne vloge. Vsaka posamezna kultura ima določena pravila glede emocionalnega izražanja. V zahodni kulturi npr. jok pri moških ni zaželen, na drugi strani pa je izražanje jeze in agresije sprejemljivo. Za ženske so »pravila« ravno obratna. Moški, ki bolj

izražajo t. i. ženska čustva, zato veljajo za manj moške. Ob tem Brody (prav tam) še poudarja, da je socializacija v različne spolne vloge način za vzdrževanje moči in statusnih razlik med moškimi in ženskami.

Brody (prav tam, 26) trdi, da so pravila glede spolnih vlog posredovana že od otrokovega rojstva naprej. Sprva socializacija poteka prek staršev oziroma skrbnikov, s katerimi je otrok obkrožen, kasneje imajo vplivno vlogo tudi otrokovi vrstniki. Starši, ki si želijo otroka vzgojiti v družbeno sprejemljivo osebo, otroka (pogosto nezavedno) vzgajajo v skladu s kulturnimi pravili glede tipičnih spolnih vlog. Vpliv na oblikovanje spolne vloge pa ima tudi osebnost staršev, kakovosti razmerja med staršema, kulturno in družbenoekonomsko ozadje ter nenazadnje tudi osebne značilnosti otroka (prav tam, 27–31).

Razlike se pojavljajo tudi pri komunikaciji staršev s sinovi oziroma hčerkami, kar vodi v nastanek različnih emocionalnih izražanj pri dečkih in deklicah. Matere v interakciji s svojimi hčerkami uporabljajo bolj čustveno in bolj pozitivne izraze ter govorijo več in bolj raznoliko kot s svojimi sinovi (Brody 2000; Dunn, Bretherton in Munn 1987; Fivush 2009). Fivush (2009, 294) ugotavlja, da matere s hčerkami pogosteje govorijo o žalosti, medtem ko o jezi govorijo le s sinovi. Deklice tako lažje pričnejo izražati žalost kot jezo, medtem ko pri dečkih izražanje žalosti in strahu pogosteje proizvede negativen odziv staršev (Fuchs in Thelen v Pollack 1995, 46). Matere s hčerkami govorijo o doživljanju čustev, s sinovi pa o vzrokih in posledicah čustev, s čimer jih želijo naučiti obvladovati svoja čustva (Levant 1995, 236). Starši sinove vzgajajo kot ne-ženstvene ali proti-ženstvene, kar vključuje odsotnost nežnosti, empatije, čustvenosti. (Sobočan 2014). Kot ugotavljajo Dunn, Bretherton in Munn (v Jansz 2000, 179) matere v interakciji s svojimi 18 do 24 mesecev starimi sinovi uporabljajo manj čustveno obarvanih besed kot pri enako starih hčerkah. Prav tako tudi očetje uporabljajo manj čustev v interakciji s svojimi sinovi kot s hčerkami. Dečki se tako zaradi vzgoje in interakcije s starši niso naučili določenih emocionalnih spretnosti, ki so jih pripisovali deklicam, npr. sposobnost empatije ter sposobnost zaznavanja in izražanja lastnih čustev.

Tudi vrstniki imajo pomembno vlogo pri emocionalni socializaciji. Otroci posnemajo stereotipno vedenje, ki je povezano s posamezno spolno vlogo. Deklice se običajno igrajo skupaj s še eno ali dvema deklicama in njihova igra temelji na ohranjanju odnosa, pri čemer je najbolj pomembno strinjanje in sodelovanje med njimi. Deklice si med seboj zaupajo skrivnosti, kar krepi njihovo sposobnost empatije, čustvene samozavesti in emocionalnega

izražanja. V nasprotju z deklicami se dečki običajno igrajo v večjih skupinah, kjer krepijo sposobnosti učenja po pravilih, skupinskega dela, trdnosti in tekmovalnosti (Levant 2004, 103). Raziskave kažejo tudi, da so dečki, ki se vedejo v skladu s pravili stereotipnega moškega vedenja, med vrtniki bolj priljubljeni (Brody 2000, 26).

3.2.1 RAZUMEN MOŠKI IN ČUSTVENA ŽENSKA

V zahodni tradiciji se je uveljavilo obravnavanje čustev v okviru tradicionalne dualistične delitve med razumom in čustvi. Ta binarna nasprotja so privedla do razmerja med moškostjo in ženskostjo, ki jih obravnavamo v konceptih »razumen moški« in »čustvena ženska«. Žensko vodijo čustva, moškega intelekt. Ženska je veljala za ranljivo, šibko, krhko, kaotično, neobvladljivo in nepredvidljivo, moški pa je bil definiran kot močan, odločen, pogumen, bister, premišljen in učinkovit. Tako prepričanje glede razlik med spoloma so legitimizirali vsi filozofski sistemi (Šadl 1999, 69). Šadl (prav tam) predstavo o šibki ženski pojasni z »racionalizacijo potrebe po zaščiti in/ali discipliniranju žensk, kjer 'podobe nevarnosti' opravičujejo 'retoriko nadzora'«. Pojem čustev v ideologiji spolov zaseda pomembno mesto. »Njegova umeščenosti v sistem odnosov je upravičevala in vzdrževala družbeno neenakopravnost spolov. Konstrukt o čustvenih ženskah je prek negativnega vrednotenja čustev vzdrževal in utrjeval ideološko in praktično družbeno podrejenost žensk ter njihovo izključevanje in racionalnih sfer /.../« (prav tam), saj tako kot so čustva veljala za podrejena razuma, je bila ženska podrejena moškemu.

Že v zgodnji grški literaturi so razum opisovali z moškimi izrazi; nasprotje razumu pa je bilo opredeljeno z ženskimi izrazi (Lloyd 1993, 2–3). Ta nasprotja so se ohranila tudi pri kasnejših opredelitvah: moškost je ostala povezana z razumom, ženskost pa s pomanjkanjem le-tega. Z vzponom renesanse in znanosti v 17. stoletju se je starogrško stališče o moškem razumu ne samo ohranilo, temveč tudi stopnjevalo in tako ključno vplivalo na znanost ter zahodno pojmovanje spola. Ženske so bile izključene iz racionalne sfere in področja spoznanja, nečustven moški um pa pojmovan kot edini, ki zagotavlja pravo spoznanje (Šadl 1999, 70–71). V 17. stoletju se razum ni smatral zgolj kot značilnost človeške narave, ampak kot dosežek. Descartes je v razumu videl poseben ideal, ki je visoko abstrakten način čistega mišljenja in ločen od emocionalnih kompleksnosti in praktičnih zahtev vsakdanjega življenja. Po mnenju Descartesa (1957, 31) je ideal dostopen vsem, tudi ženskam: »zmožnost pravilne presoje in razlikovanja resnice od neresnice – in prav to imenujemo zdrava pamet ali razum –

je po naravi enaka v vseh ljudeh«. Zaradi realnega življenja žensk, ki jih izključuje iz intelektualnih aktivnosti, pa je Descartes zagovarjal delitev duševnega dela. Naloga žensk je vzpostavljanje in ohranjanje sfere, v kateri se prepletata duh in telo in v katero se lahko razumen moški zateka po tolažbo, toplino in sprostitvev. Če hoče moški izvajati najbolj vzvišeno obliko razuma, se mora znebiti »mehkih« čustev in čutnosti, saj mu bo ta čustva ohranila ženska. Ženske tako določa drugačne vrste zavesti, ki je komplementarna moškemu razumu (Šadl 1999, 72). Hegel (prav tam, 73) pravi, da je binarnost med čustvi in razumom ter med žensko in moškim vpeta v strukturo razlikovanja med javnim in zasebnim. Hegel žensko zavest povezuje z družino in partikularnostjo golega občutka, moško zavest pa z bolj razvito stopnjo zavesti, ki jo povezuje s širšo družbo.

Sociolog Talcott Parsons (prav tam, 87) pa pojem čustvenosti zajame v shemo izbire, v kateri mora posameznik v interakcijah izbirati med čustvenostjo in čustveno nevtralnostjo. Po njegovem mnenju odnosi v družini zahtevajo emocionalno ekspresivnost, medtem ko odnose na delovnem mestu zaznamuje racionalno in neosebno delovanje. Čustvena ekspresivnost žensk v družini je posledica reproduktivnih funkcij in naravnih zakonitosti ženskih teles, zato se moški, ki pa te naravne osnove nimajo, usmerjajo v racionalno sfero dela (prav tam, 86).

3.2.2 RAZLIKE MED SPOLOMA GLEDE ČUSTVOVANJA

Predstave o čustvenih ženskah in razumnih moških predstavljajo enega najbolj pogostih in najbolj razširjenih stereotipov. Simbolna povezava med čustvenostjo in ženskostjo je tako močna, da se ženske opredeljuje kot naravno sposobne ravnanja s čustvi (Lupton 1998, 107). Avtorji si med določanjem vzrokov za take razlike niso povsem enotni. Gurian (2004, 48) pravi, da so moški zaradi zgradbe možganov in hormonov že po naravi usmerjeni k značilnim moškim čustvenim odzivom in čustvovanju, Jansz (2000, 181) pa je mnenja, da (ne)emocionalnost moških ni biološko dana, temveč je predvsem posledica pomanjkanja prakse, saj zaradi prevladujočih spolnih norm moški v času socializacije niso imeli priložnosti razviti senzibilnosti v tolikšni meri kot ženske. Tudi Milivojević (2008, 182) pravi, da neizražanje določenih čustev odseva subjektivno »infantilno družinsko stvarnost«. Z analizo subjektive preteklosti namreč pridemo do primarne družine, kjer je bilo otrokovo izražanje določenega čustva kaznovano, preprečevano, ignorirano. Starši otroku na ta način deformirajo njegovo naravno čustvenost. Milivojević (prav tam, 184) tako govori o »prepovedanih čustvih«. V tradicionalnejših družbah dečkom prepovedujejo občutenje žalosti in strahu,

deklicam pa občutenje jeze, kar je del socializacije in način za potiskanje osebnosti v kulturno opredeljene spolne vloge. Po mnenju Jansza (2000, 182) se bo to spremenilo takrat, ko bodo starši svoje otroke pričeli vzgajati v manj tradicionalnem duhu.

Zaradi prevladujočih spolnih norm se od žensk nekako pričakuje in predvideva skrbnost, ljubeznivost ter odnosno in emocionalno delo v družini. Po mnenju Šadl (1999, 205) domneva, da so ženske bolj čustvene od moških, ne temelji na pomembnejših dokazih in predstavlja enega najbolj razširjenih stereotipov. »Med spoloma obstajajo razlike glede čustvovanja, vendar to niso razlike v čustvovanju« (prav tam). Razlika je v tem, da so ženske v primerjavi z moškimi bolj pripravljene govoriti in razmišljati o svojih in tujih čustvih. Ženske opravljajo emocionalno delo v zameno za ekonomsko podporo, ki jo prejema od moških partnerjev. Za povračilo urejajo čustva predvsem tako, da spodbujajo, podpirajo in povečujejo dobrobit partnerjev in drugih družinskih članov (prav tam, 206).

Razlike v percepciji med moškim in ženskim čustvovanjem so se utrdile v moderni meščanski družbi z rojstvom moderne zasebnosti. Razcep med razumskim moškim in čustveno žensko, ki so ga utrjevali različni filozofski sistemi v zahodni tradiciji, se je poglobil na prehodu iz renesanse k moderni kapitalistični ureditvi. Kapitalistična ureditev je delitev organizirala tako, da je prostorsko delitev razuma in čustev med javno in zasebno sfero utrdila z ločitvijo med družino in produkcijo (prav tam, 206–207). V 20. stoletju se je razvil meščanski ideal moderne družine, v kateri postane izvajanje dejavnosti spolno specifično. Z ločitvijo meznega dela (ekonomije) in gospodinjskega življenja je moški postal preskrbovalec družine, ženski pa je bila dodeljena vloga gospodinje, vzgojiteljice otrok in nosilke čustvene opore, ki so skrbele za povezovanje družine v skupino in emocionalno skupnost (Šadl 2002, 59–60). Značilnost prestrukturiranja na javno in zasebno sfero je, da je zasebna sfera opredeljena z emocionalnostjo, ki je v javni sferi ni. Konstituiral se je svet zasebnosti, v katerem se je domača reprodukcija povezala z ženskim spolom in dobila status »naravne zveze« (Rener v Oakley 2000), moški pa so bili iz te zveze izključeni. Moderna meščanska družba je tako – prek spolno specifične dejavnosti – utrdila in poglobila razdelitev med čustveno žensko in racionalnim moškim v zahodni tradiciji (Šadl 2002, 60).

Oblikovale so se jasne družbeno zaželene družinske vloge. Moški so vstopali v instrumentalno sfero produkcije in instrumentalne tržne odnose, kjer so utelešali podobo racionalnega akterja. Zahteve po odstranitvi čustev z delovnega mesta, ki so temeljile na

tradicionalnih predstavah o destruktivnosti in disfunkcionalnosti čustev, so vodile k potlačitvi čustev, kar naj bi omogočilo nemoteno delovanje delovnega procesa. Na nasprotni strani pa je bila ženski dodeljena vloga matere in gospodinje, ki je skrbela za čustveno ravnovesje v družini. Ženske so se pri tej delitvi dela specializirale za zaznavanje, identificiranje in urejanje lastnih in tujih čustev. Emocionalno delo žensk je potekalo tako, da so v sebi in v drugih razvijale ustreza čustva, kot so ljubezen, vdanost, nežnost ipd., in predelovale negativna čustva. Na ta način so nadomestile primanjkljaje in izgube, ki so jih družinski člani doživljali v javnem življenju (Šadl 1999, 207). Šadl (prav tam, 208) ugotavlja, da so moški na čustvenem področju postali odvisni od pomoči žensk, kar je vodilo k moški emocionalni impotentnosti in nepismenosti.

Družbeni ideal ženskosti in moškosti je ljudi usmerjal k oblikovanju spolno specifične identitete, kar je pri ženskah pomenilo odsotnost identifikacije z racionalnostjo, pri moških pa obratno, odsotnost emocionalnosti. Od žensk se je tako pričakovalo ženske lastnosti; tiste, ki niso bile v skladu s kulturnimi normami, pa so veljale za manj ženske. Moški so svojo čustvenost doživljali kot oviro pri svojem racionalnem delovanju ter kot znak šibkosti. Tako so se svoja čustva naučili obvladovati, jih nadzirati in potlačiti, še posebej v situacijah, ko bi odprto izražanje čustev imelo negativne posledice in bi s tem ogrozili svojo moško identiteto. Izražanje čustev – z izjemo jeze in ponosa – je bilo znak pomanjkljive moškosti (prav tam). Milivojević (2008, 170) o tem govori kot o supresiji oziroma dušenju čustev, pri čemer subjekt čustvo zavestno doživlja, a ga ne želi izraziti pred drugimi. Večinoma je osebi samo čustvo sprejemljivo, vendar oceni, da bi bilo za druge nesprejemljivo, zato ga skriva. Želja po neizražanju čustev je lahko različna: od kulturnih pravil izražanja čustev, osebnih in nevrotičnih razlogov do namernega goljufanja (Lamovec v Smrtnik Vitulić 2007, 28). Kot pravi Harris (prav tam, 47), v posameznih kulturah obstajajo različna pravila, ki vplivajo na posameznikovo odprto izražanje čustev oziroma na njegovo željo po prikrivanju čustev.

V zahodnih družbah emocionalno neekspresivne ženske še vedno veljajo za manj ženstvene, medtem ko se pravi moški dokaže ravno z zanikanjem svojih čustev. Šadl (1999, 209) pravi, da so družbena pričakovanja o čustvovanju glede na spol so še vedno zelo močna, kljub temu da ženske niso po naravi bolj čustvene od moških. Človeška zmožnost čustvovanja, izražanja

in nadzorovanja je biološko določena in zato univerzalna.¹⁰ Moški in ženska sta oba emocionalni bitji in oba tudi izvajata emocionalno delo – ženska predvsem na način izražanja čustev, moški pa na način potlačevanja čustev, s katerimi ne želijo obremenjevati partneric in za katera menijo, da jih le-te ne morejo razumeti ali ublažiti, ter tudi zaradi prilagajanja kulturnemu idealu moškosti.

Na podlagi sprememb v zadnjih letih lahko ugotovimo, da stroga binarna delitev na čustveno žensko in nečustvenega moškega v visoko modernih družbah počasi blede. Destabilizacija javno-zasebne delitve in emocionalizacija javne sfere sta odpravili monopol zasebne sfere nad emocionalnim (Šadl 2014, 223). Čeprav so v sodobni družbi predpostavke glede ženske čustvenosti še vedno zelo močne, se trendi vse bolj obračajo k odprtemu izražanju čustev – tudi pri moških. Prikrivanje čustev (ali »stiff upper lip« - trda zgornja ustnica), ki je stoletja veljalo za edini primeren moški vzorec vedenja, se je v zadnjih letih precej razrhljal (Šadl 1998, 64–65). Od moških in žensk se tako zahteva, da zavestno upravljajo svoje emocije in intimna razmerja (Šadl 2014, 224). Razvoj t. i. terapevtske kulture obsega različne prakse in diskurze, povezane s težnjo po samorazkrivanju in pogovoru, privilegiranje psihološkega in emocionalnega področja ter intenziviranim ukvarjanjem s seboj in notranjim življenjem (McLeod in Wright 2009, 123). Posameznik vse bolj upošteva svoja lastna čustva in emocionalne potrebe in na ta način sooblikuje svojo identiteto, kar spodbujajo tudi popularne reprezentacije in knjige samopomoči (Šadl 1999, 228–229). Samorazkrivanje in emocionalna komunikacija sta postali ključ do osebne sreče, saj je partnerska zveza postala »emocionalno podjetje, v katerem se preko izražanja emocij dosega seksualna, verbalna in emocionalna intimnost« (Illouz 1997, 46). V popularni kulturi se je razširila podoba »dobre«, »prave« zveze, utemeljene na demokraciji emocij in verbalni komunikaciji (Šadl 2014, 225). Spolna asimetrija v čustvenem izražanju se postopoma spreminja. Načini obnašanja, (samo)razumevanje in občutenja v intimnih odnosih so postali bolj odprti, manj tradicionalni. Odprtost posameznikovega življenja omogoča in zahteva relativno osvobojenost od zavezujočih tradicionalnih kod emocionalnega izražanja in obnašanja ter daje večjo svobodo za eksperimentiranje s čustvi in njihovo urejanje (Šadl 1999, 234). V tem kontekstu lahko govorimo o »emancipacij čustev«, ki je del dolgoročnega procesa rahljanja procesa formalizacije (Wounters v Šadl 2003, 938).

¹⁰ Moški ne samo da niso čustveni, ampak so preveč čustveni (moško nasilje, pijanski izbruhi). Moški manj izražajo »sožiteljska« (sočutje, usmiljenje, podpora ipd.) in »pozitivna« čustva (ljubezen, navdušenje, sreča, strast, veselje ipd.), bolj pa »negativna«, »trda« čustva (jeza, nejevolja) in svoje zmage ter dosežke (ponos) (Šadl 1999, 210).

Kljub temu demokratizacija pri izražanju čustev v celoti ni dosežena. Šadl (2014) je na reprezentativnem vzorcu prebivalcev mestnih občin Ljubljana in Maribor izvedla raziskavo na temo verbalne intimnosti v partnerskih zvezah. Avtorica je ugotovila, da razlike med spoloma pri čustvenem samorazkrivanju ter vrednotenju pomembnosti razkrivanja čustev še vedno obstajajo. Rezultati raziskave kažejo, da ženske prednjačijo v čustvenem samoizražanju, sprejemanju perspektive drugega in v odkitem pogovoru v primerih kriznih situacij, medtem ko se moški poslužujejo izogibanju kot stilu reševanja konfliktov. Moški sicer ne čustvujejo manj kot ženske, vendar o emocijah govorijo manj kot ženske. Ženske namreč v večji meri kot moški spodbujajo komunikacijo in samorazkrivanje ter uporabljajo pogovor za oblikovanje in utrjevanje odnosa (Šadl 2014, 232–234).

4 INTIMNA RAZMERJA: OD PREDMODERNE DRUŽBE DO DANES

V tem poglavju bom predstavila zgodovino transformacije intimnosti in intimnih razmerij skozi tri različna družbena obdobja: predmoderno, moderno in postmoderno obdobje.

V predmoderni oziroma predindustrijski Evropi intimnosti in intimnim razmerjem niso dajali pretiranega poudarka. Osebno zadovoljstvo v odnosu in kompatibilnost dveh oseb nista bila relevantna. Odnosi med sorodniki, družino, sosedi in prijatelji so temeljili na navadah in tradiciji (Jamieson 1998, 17), večino zakonskih zvez pa so sklenili na podlagi pogodbe in na temelju ekonomskih okoliščin (Giddens 2000, 45). Pred 18. stoletjem so o ljubezni, če so jo sploh omenjali v zvezi s poroko, govorili kot o tovariški ljubezni, ki je bila povezana z ekonomsko obveznostjo oziroma medsebojno odgovornostjo moža in žene do upravljanja kmetije ali gospodinjstva (Giddens 2000, 50). Moški je bil gospodar nad ženo in otroki, tako da je bila ljubezen in skrb med starši in otroki ter med zakoncema zaznamovana s socialno distanco med generacijami in spoloma (Jamieson 1998, 17).

Moderno oziroma industrijsko obdobje je zaznamoval prihod intimnosti v razmerja s temeljem v družini kot varnim zavetjem. Družbene spremembe so povzročile prestrukturiranje intimnega življenja ter ločenost med romantično ljubeznijo in poroko. Od poznega 18. stoletja naprej Giddens (2000, 46) govori o vzponu paradigme romantične ljubezni, ki je kulturno specifična in jo moramo ločiti od strastne ljubezni. Romantična ljubezen temelji na emocionalni povezanost dveh oseb, ki se za poroko odločita iz ljubezni, njuno razmerje pa

temelji na zasebnosti in ločenosti od drugih oseb (Jamieson 1998, 18). Za Evropo je bilo značilno, da so se pojavili ljubezenski ideali, ki so bili tesno povezani z moralnimi vrednotami krščanstva. Giddens (2000, 48) romantično ljubezen povezuje z več nizi vplivov, ki so doleteli ženske približno od 18. stoletja naprej. Eden izmed njih je bil ustvarjanje doma, drugi je bil spreminjajoča se razmerja med starši in otroki, tretji pa izum materinstva. Vsi trije so bili med seboj tesno povezani. Ljubezen in monogamna družina na temelju konsenzualne zakonske zveze, sta postali dominanten kulturni vzorec preživljanja vsakdanjega življenja, izražanje čustev pa pomemben del ohranjanja čustvenih vezi. Ljubezen in skrb med zakoncema postaneta pomembni dimenziji intimnosti, ki temeljita na enakopravnosti, vzajemnosti in medsebojnemu razumevanju (Jamieson 1998, 18). Ločitev javne (moške) in zasebne (ženske) sfere je značilnost tega obdobja. Vzpostavilo se je novo doživljanje posameznika kot ločenega od skupnosti. Dom je opredeljen kot družinsko gospodinjstvo s staršema in njunimi otroki in predstavlja oazo miru, kjer si moški lahko odpočije po napornem dnevu v službi, podpora in skrb za moža ter negovanje ljubezni pa je v glavnem ženska naloga. To je vzpostavilo prepričanje, da morajo biti ženske tiste, ki vzdržujejo emocionalno ravnovesje znotraj doma (Lupton 1998, 110), in privedlo do ločenosti žensk od javnega življenja in njihove umeščenosti v sfero doma, ki je posledično ohranjalo njihovo finančno odvisnost od moških.

Ko Jamieson (1998, 19) govori o postmodernem obdobju, pove, da enotna opredelitev tega obdobja ne obstaja, in obdobje razdeli na pozitivno in negativno interpretacijo obdobja. V pozitivni verziji postmodernega obdobja so ženske po industrijski revoluciji pričele prihajati na trg plačanega dela in njihova ekonomska moč se je povečala (Lindsey 2011, 176–177), kar je povzročilo bolj zabrisane meje pri delu med spoloma in konec ločenosti med vlogo moškega kot ekonomskega preskrbovalca družine in žensko gospodinjo (Jamieson 1998, 19). Ženske so se osvobodile ekonomske nadvlade moških. Odgovornosti med zakoncema so se počasi pričele deliti in niso bile več tako strogo ločene in omejene. Intimnost in intimna razmerja ostanejo v središču zasebnega življenja, zmanjša pa se ideal družine, ki temelji na poroki. Središče posameznikovega življenja tako ni več družina, temveč eno ali več zadovoljujočih razmerij med dvema enakopravnima osebama, kjer je ključna komponenta tudi spolnost. Raznolikost življenjskih stilov se razcveti, razmerja postanejo po eni strani bolj krhka, po drugi strani pa bolj zadovoljujoča. Lažji dostop žensk do ekonomskih pozicij, številnejše interakcije mladih ter več prostega časa so povzročili, da je koncept romantične ljubezni zacvetel. Do začetka 20. stoletja so ljubezen, poroka ter svobodna izbira partnerja

postali neločljivo povezani (Lindsey 2011, 177). Razmerje med dvema osebama ni bilo več povezano z zunanjimi razmerami družbenega ali ekonomskega sveta, ampak gre za fenomen, ki ga spremlja pojav romantične ljubezni kot osnovni motiv za sklenitev zakonske zveze. Partnerja sta si spolno in emocionalno bolj enakopravna. Zveza nastane in traja predvsem zaradi čustvenega zadovoljevanja, ki izvira iz telesnih stikov z drugim.

Bolj pesimistična verzija postmodernega obdobja pa pravi, da je zaradi zmanjšanja ekonomskih, verskih in normativnih načel prišlo do večjega individualizma in bolj svobodne izbire intimnih partnerjev, posledično pa tudi do bolj krhkih razmerij prehodne narave. Rezultat postmodernosti je po tej verziji zmanjšanje pomena družine in manjša zavezanost med partnerjema (Jamieson 1998, 19).

4.1 SPREMEMBE NA PODROČJU INTIMNIH RAZMERIJ: ČISTO RAZMERJE, SOTOČNA LJUBEZEN IN PLASTIČNA SEKSUALNOST

Giddens (2000) ugotavlja, da je na področju intimnih razmerij v pozni modernosti prišlo do radikalnih sprememb. Postopno družbeno in ekonomsko osvobajanje in individualizacija žensk, zaton ideologije romantične ljubezni in ločitev spolnosti od reprodukcije so prispevali k prestrukturiranju zasebnosti in oblikovanju tipične poznomoderne oblike intimnosti – *čistega razmerja* (Šadl 1999, 237). Čisto razmerje je po Giddensu (2000, 8) razmerje, kjer vlada spolna in čustvena enakost ter izvira iz vzpona romantične ljubezni. Partnerja v družabni stik vstopata avtonomno, zaradi stika samega, zaradi tega, kar lahko vsak od njiju iz daljšega druženja dobi, in ga prekineta, ko le-to ni več obojestransko zadovoljivo (prav tam, 64). Tak odnos je bolj nepredvidljiv in vključuje polno odgovornost posameznika ter kaže na to, da so se moške in ženske vloge v postmodernih intimnih razmerij bistveno spremenile.

Nekateri ljudje zakonske zveze še vedno sklepajo po pogodbi ali pa jih ohranjajo zaradi reprodukcije ali vzgoje otrok. Giddens (2000, 158–159) ugotavlja, da se verjetno večina heteroseksualnih zvez, ki se ne približajo čistemu razmerju, razvije v dveh smereh, če ne padejo v soodvisnost. Ena izmed njih je različica tovariške zakonske zveze, kjer je spolna dejavnost redka, vendar v razmerju vlada medsebojna enakost in naklonjenost, v drugi obliki pa partnerja uporabljata zakonsko zvezo za dom, v čustveni odnos pa vlagata malo energije. Pri čistem razmerju gre za splošno prestrukturiranje intimnosti, ki je pogoj za dolgotrajno razmerje (prav tam, 64). Intimnost v poznomoderni dobi temelji na demokratizaciji čustev

med spoloma. V nasprotju s tradicionalnimi oblikami intimnih razmerjih se v čistem razmerju partnerja pripravljena razkriti svoja čustva, se o njih pogovarjati in jih analizirati ter vzajemno reševati emocionalne težave. Emocionalna enakopravnost se kaže kot enakost v emocionalnih menjavah, v pripravljenosti obeh partnerjev po razkrivanju lastnih občutkov, čustev, skrbi in potreb drugemu ter v senzibilnosti do enakih dejanj drugega (Šadl 1999, 237). Osrednjo vlogo igra medosebna zavezanost. Čisto razmerje ne more obstajati brez recipročnosti. Zavezanost je težko vzdrževati zato, ker predpostavlja obojestransko odločitev za čisto razmerje. Čisto razmerje temelji tudi na zaupanju, ki si ga je potrebno v razmerju pridobiti, posameznik mora biti v razmerju tako zaupljiv kot tudi zaupanja vreden. Zaupanje pa je tesno povezano z intimnostjo (Švab v Giddens 2000, 215).

Skupaj z razvojem čistega razmerja Giddens (2000, 8) znotraj koncepta ženske seksualne emancipacije govori o t. i. *plastični seksualnosti*, ki je po njegovem mnenju razsrediščena seksualnost, ločena od reprodukcije, ter o *sotočni ljubezni*. Sotočna ljubezen je po Giddensu (prav tam, 67) dejavna in pogojna ljubezen, zaradi česar je v nasprotju s paradigmo romantične ljubezni, pri kateri je pristna le ena in edina ljubezen, ki traja večno. Predstavlja enakost pri čustvenem dajanju in prejemanju. Je ljubezen, okoli katere se je potrebno pogajati. V nasprotju z romantično ljubeznijo sotočna ljubezen ni nujno monogamna, kar se tiče spolne izključenosti.

Giddensove izpeljave se zdijo prepričljive, če upoštevamo statistične podatke glede družinskega življenja v postmodernosti. Giddens čista razmerja pojasnjuje z upadanjem števila porok oziroma pomena zakonske zveze, z večanjem števila razvez, pa tudi s pluralizacijo družinskih oblik (Švab 1999, 873). Kljub temu je Giddensova teorija o preobrazbi intimnosti doživela tudi kritike. Eno od kritik najdemo pri avtorici Jamieson. Jamieson (prav tam, 874) v kompleksni analizi spreminjanja različnih aspektov intimnosti ugotavlja, da teza o obratu k »odkriti intimnosti« pojasni le del fenomena, in dokazuje, da v postmodernosti nismo priča tako radikalnim spremembam intimnih razmerij, kot pravi Giddens. Enako meni tudi Gross (v Ashe 2007, 29) ki pravi, da je vpliv tradicionalnih patriarhalnih idealov in praks še vedno prisoten v heteroseksualnih intimnih razmerjih. Za to je več razlogov: gre le za enega od številnih načinov življenja, različna narava intimnosti, intimni odnosi so še vedno prej obvezujoči kot neodvisni (še posebno odnosi starši-otroci) in bolj hierarhični kot enakopravni (Švab 1998, 874). Spolne razlike so navzoče v vseh oblikah intimnih razmerij. Razlike so prisotne tudi pri način, kako in koliko partnerja prispevata k

odnosu. Po mnenju Jamieson je spolna asimetrija v intimnih razmerjih in emotivnem delu največji pokazatelj spolne neenakosti (Švab 1999, 874; Jamieson 1998, 158–170). Kar se tiče spolnih vlog, je v družbi prišlo do nekaterih sprememb, vendar se tradicionalni diskurzi o moških in ženskah nadaljujejo z ohranjanjem tradicionalnih tem in praks, čeprav v bolj liberalnih in pluralističnih družbenih okoljih (Ashe 2007, 30).

Švab (1999, 875) ugotavlja, da sta si Giddens in Jamieson v stališčih pravzaprav komplementarna in pojasnjujeta obe plati iste zgodbe. Medtem ko Jamieson sklepe izpelje iz hierarhičnosti intimnih razmerij in zato meni, da se intimnost radikalno ne spreminja, pa Giddens na sistematski ravni opredeli tiste segmente, kjer se je intimnost v resnici spremenila. Giddens ima v svoji analizi čistega razmerja v mislih predvsem nove načine ohranjanja razmerja v postmodernosti. Koncept čistega razmerja moramo tako razumeti kot način vstopanja v družbena razmerja, ki se realizira v vseh možnih oblikah razmerij, kar predpostavlja pluralnost razmerij. Problem pri čistem razmerju, kot poudarja Jamieson, je v tem, da to razmerje razume izolirano od drugih medosebnih razmerij, ki neposredno vplivajo na naravo partnerskega (čistega) razmerja. Giddens poskuša pokazati, kateri so trendi spreminjanja zasebnosti in intimnosti, medtem ko se kritiki Giddensa osredotočajo na moderne vidike zasebnosti in intimnosti, še posebno pri ohranjanju družbenih hierarhičnih razmerij. Kot pravi Švab (prav tam), čisto razmerje v postmodernosti obstaja, vendar le pod pogojem, da v svoji osnovi ostaja in deluje na tipično moderen način funkcioniranja zasebnosti.

4.2 KRIZA MOŠKOSTI

Številne družbene in ekonomske spremembe skupaj s feminizmom in emancipacijo žensk so povzročile, da je prišlo do prestrukturiranja na področju tradicionalnih družbenih vlog med spoloma. Prestrukturiranje družine, spremembe v delovnih okoljih, porast zakonodaje glede enakopravnosti, izzivi feminizma, alternativne seksualnosti in komercializma so spodbudili razprave o moških spolnih vlogah (Ashe 2007, 1). V popularnih diskurzih se je pričelo govoriti o »krizi, izgubi oziroma spremembi« (prav tam) moškosti ali kot pravi Collier (v Wright in Jagger 1999, 51), »pojmovanje heteroseksualne moškosti postaja vedno bolj razpršeno, fragmentirano in de-centralizirano«. Farrell (1993, 18–24) pravi, da so moški v krizi, ker nimajo več moči opredeliti svoje lastne identitete. Godina (Kuclar 2013) govori o krizi definicije moške identitete, saj si moški danes zastavljajo vprašanje, kaj sploh pomeni

biti pravi moški, saj podobe moškosti in pričakovani vzorci obnašanja postajajo zabrisani, celo kontradiktorni in pri moških povzročajo zmedenost glede njihovih vlog in mesta v družbi.

Bly (v Ashe 2007, 71) kritično ocenjuje vpliv feminizma na moderne moške. Pravi, da so moderni moški v krizi, ker so se oddaljili od njihove »globlje moškosti« in je v trenutnih pogojih ne morejo več doseči. Posledica tega je feminizacija moških, kar ima po njegovem mnenju negativen vpliv na modernega moškega. Vez med mlajšimi in starejšimi moškimi je pretrgana. Moški so bili še pred kratkim vzgajani v duhu, da morajo biti čim bolj podobni svojim očetom, kar pomeni, da morajo poskrbeti za družino ter delovati trdno in umirjeno. Njihova vzgoja je bila osredotočena na reševanje problemov, zmožnost logičnega mišljenja, sprejemanje tveganj, ohranjanje mirne krvi pri nevarnostih itd. Na ta način so moški izpolnjevali svojo tradicionalno vlogo. Izražanje ranljivosti in čustev ter vsega, kar bi spominjalo na ravnanje žensk, ni bilo zaželeno. Bly (prav tam) vzrok za spremembe v vedenju in delovanju moških vidi v tem, da moderni očetje ne preživijo več toliko časa s svojimi sinovi, pri čemer skoraj vso vzgojo prevzamejo ženske, zaradi česar jih one ne morejo naučiti moškosti, kot bi jih očetje. Prevlada žensk pri vzgoji otrok moškimi onemogoča priti v stik s svojo »globljo moškostjo«. Tak moški zato začne svojo moškost gledati skozi žensko perspektivo. Ustvarjanje nežnih in občutljivih moških je tako po njegovem mnenju neposrečen stranski produkt feminizma.

Postmoderna doba od moških zahteva zavezanost k intimnemu razmerju, čustveno odprtost, udeležnost pri vzgoji otrok, delitev dela v gospodinjstvu ter vključevanje ljubezni v spolna razmerja (Levant in Pollack 1995, 2). Te nove zahteve, h katerim so se moški prilagodili in se še prilagajajo, so močno pretresle tradicionalne norme moškosti. Prišlo je do sprememb pri obstoječih konceptih moškosti in emocionalnosti, tradicionalna vloga moškega v čustvenem smislu se je skrhalo, zato Lupton (1998, 106) govori o feminizaciji moške emocionalnosti, ki naj bi postajala prevladujoč trend v sodobnih konceptih emocionalnosti.

Avtorji različno opisujejo nove fenomene moškosti, ki so se pričeli pojavljati v zadnjem času skupaj s kozmopolitskim in bolj sofisticiranim načinom življenja (Abel 2012, 404). Porast pri ločitvah ter oblikovanje različnih vrst družine so vplivali na preoblikovanje tradicionalnih moških vlog in konstituirali pluralnost oblik moškosti (Ashe 2007, 32). Pleck (1976) je že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja opazil nov trend odmikanja od tradicionalne vloge

moškega, ki od moških zahteva trdnost in čustveno hladnost, k postmoderni vlogi moškega, ki vključuje tudi emocionalno intimnost in izražanje lastnih čustev. Tudi Lindsey (2011, 251) govori o alternativni tradicionalne moškosti - normi nežnosti, ki se vse bolj pojavlja in vključuje tiste moške, ki zavračajo toge kulturne konstrukcije moškosti, ki jim onemogočajo izražanje nežnosti in občutljivosti v odnosih z drugimi. Ta norma vključuje prepričanje, da izražanje nežnosti pozitivno vpliva na moškega ter na njegove odnose z drugimi. Uveljavil se je t. i. »novi občutljivi moški«, ki je inteligen, strasten, umetniški in v stiku s svojo žensko platjo (Dennis 2012, 110). Boscagli (v Lupton 1998, 133) govori o »moški emocionalnosti« v popularnih medijih in potrošniški kulturi kot posledici več desetletij trajajočega feminizma. Posledica feminističnih zahtev po enakopravnosti spolov je, da se je moške pričelo spodbujati, da prevzemajo vloge, ki kršijo tradicionalne norme hegemonске moškosti, in obenem zahtevati, da prevzemajo vloge, ki jih prej niso poznali, kot je npr. skrb za otroke, razkrivanje šibkosti in izražanje najglobljih intimnih čustev (Levant 1995, 229–230). Moški so se odzvali na spremembe v razmerjih med spoloma in postali bolj feminizirani pri izražanju svojih čustev. Pri tem Boscagli (v Lupton 1998, 133) opaza, da se v bolj liberalnih medijih moške spodbuja, da prevzamejo bolj ženski pristop pri izražanju čustev, medtem ko je v bolj konservativnih še opazna večja zadržanost do t. i. novega senzitivnega moškega.

Harrison (2012, 189–192) govori o komercialni moškosti, o fenomenu, ki se je začel v tem desetletju in v nezmanjšanem obsegu traja naprej. Ta trenutni trend zahodne civilizacije je posledica velikih družbenih sprememb, kot so npr. industrializacija, nastanek premožnega srednjega razreda in množične potrošnje. Kot vzrok za radikalne spremembe v konceptih moškosti (in ženskosti) Harrison (prav tam) navaja tudi ženska in gejevská gibanja od 50. let naprej, ki so spodkopala moč hegemonске moškosti v zahodnih družbah. Spremembe tradicionalnih spolnih vlog tako na področju javne kot zasebne sfere so korenite pretresle dotedanje koncepte hegemonске moškosti. Novi moški danes skrbi za svojo zunanost, ima v sebi moško senzibilnost in čustveno ekspresivnost.

Spremenila se je tudi vloga žensk znotraj družine, v intimnih razmerjih in na področju dela. V sodobnem času se ženske vključujejo v ekonomsko življenje, hodijo v službo in same služijo denar za preživetje, zato ni več potrebe po moških kot preskrbovalcih družine. V intimnih razmerjih ženske prevzemajo vedno bolj aktivno vlogo pri zapeljevanju moških. Opaziti je mogoče, da je prišlo do reorganizacije vlog v družini, kjer vloge moških in žensk postajajo

vse bolj enakopravne. Koncept hegemonске moškosti, ki je prevladoval zadnjih 70 let, se tako vse bolj ruši.

Levant (1995, 234) prihodnost moških in moškosti vidi kot kombinacijo novih in starih vrednot. Mnogi moški bodo še vedno cenili tradicionalne moške značilnosti, kot so trdnost, samozadostnost in zanesljivost, skrb za druge ter učinkovito in samozavestno reševanje njihovih problemov. Kljub temu pa Levant (prav tam) predvideva, da bo v prihodnosti manj moških, ki ne bodo v stiku v svojimi lastnimi čustvi. Nasprotno, moški se bodo bolj zavedali svoje čustvene strani in jo cenili, njihova čustva bodo postala bolj kompleksna in moški jih bodo lažje izražali, pozornejši bodo tudi na čustva drugih. Moški bodo lažje držali ravnovesje med delom in zasebnostjo ter postali boljši možje in očetje.

5 EMOCIONALNO VEDENJE MOŠKIH IN ŽENSK V INTIMNEM RAZMERJU

Medtem ko se v številnih situacijah od posameznikov pričakuje, da svoja čustva zadržijo zase, se v sferi intimnih razmerij vedno bolj poudarja in pričakuje odprto izražanje čustev, tudi pri moških. To potrjuje, da v javnosti ni več neke dominantne predstave o neemocionalnem (racionalnem) moškem. Zaradi vedno bolj številnih pozivov po bolj odprtem izražanju čustev pri moških, se ženske pogosto pritožujejo nad svojimi partnerji, da so čustveno zaprti in nepripravljeni oziroma nezmožni pogovora o čustvih. Jamšek (2012) pravi, da sta na duševnem nivoju najmočneje povezana tista partnerja, ki se ujemata glede bistvenih čustvenih potez. Številne ženske čutijo, da v svojih razmerjih ne dobivajo enakovredne čustvene podpore, da niso enako cenjene in spoštovane. Šadl (2005, 238) ugotavlja, da neenaka delitev (emocionalnih) identitet kaže na obstoj oslabljenih vezi v sferi intimnosti. Asimetrijo v emocionalnem izražanju kažejo tudi klinične raziskave, ki potrjujejo, da imajo mnogi moški težave s predanostjo razmerju, težave z odprtostjo in izražanjem čustev (Pollack 1995, 34). Kot pravi Lupton (1998, 122), intimnosti namreč za moškega pomeni ranljivost. Moški se pogosto bojijo posledic v primeru prevelike čustvenosti, saj se prevelika čustvenost dojema kot znak šibkosti. Zaradi standardov in norm tradicionalne moškosti, ki zahtevajo stoičnost v emocionalnem izražanju, imajo moški pogosto težave v intimnih razmerjih. Težko govorijo o čustvih ter se bojijo posledic v primeru lastne emocionalnosti. Vzrok za to lahko najdemo v tem, da so moški manj prepričani vase in v svojo moškost in zato potrebujejo nenehno dokazovanje svoje moškosti.

Dindia in Allen (1992) sta v svoji raziskavi analizirala razlike med spoloma pri razkrivanju čustev in ugotovila, da razlike nedvomno obstajajo. V intimnih razmerjih moški svoja čustva razkrivajo v manjši meri kot ženske. Kljub temu razlike med spoloma vseeno niso tako velike, kot se želi predstaviti v stereotipih o čustvenih ženskah in razumnih moških. Emocionalnost posameznika ni odvisna samo od spola, ampak nanjo vplivajo tudi drugi družbeni in psihološki dejavniki. Še največje razlike pri razkrivanju čustev med moškimi in ženskami so bile ugotovljene pri istospolnih interakcijah. Moški z drugimi moškimi delijo manj intimnih informacij kot ženske z ženskami.

Giddens (2000, 64) ugotavlja, da so moški v tranziciji, ki pravkar poteka, in so zamudniki v primerjavi z ženskami vse od 18. stoletja naprej. Moški danes ugotavljajo, da so nosilci problematične moškosti, ki so se pri oblikovanju svoje identitete čustveno zanašali na ženske. Pred tem so bili prepričani, da se njihova dejanja pišejo v zgodovino, medtem ko so ženske živele skoraj izven časa in delale ves čas isto. S tem, ko moški zanikajo čustveno odvisnost od žensk, zmanjšajo svojo zmožnost, da bi bili ranljivi (prav tam, 68). Težko je pričakovati zadovoljujoče odnose, če si moški ne upa biti blizu z drugim človekom. Šele ko bodo moški imeli svoboden dostop do čustvenega sveta, ko jim ranljivosti ne bo več treba skrivati za ščitom jeze ali obrambe, bodo lahko moški in ženske dosegli kvaliteto medosebnih odnosov (Sobočan 2014).

5.1 EMOCIONALNA ENAKOPRAVNOST

Duncombe in Marsden (1995, 150) pravita, da je neenakost med spoloma na področju intimnosti in emocionalnega dela še zadnja in hkrati tudi najbolj trdna ovira na poti k enakopravnosti med spoloma. Emancipacija je do danes povzročila številne spremembe tako v življenju žensk kot tudi moških. Večjo odprtost pri izražanju čustev, čustvenih lastnosti in potreb, tako pri moških kot pri ženskah, omogočajo tudi spremembe v odnosih med spoloma, za kar imajo po mnenju Giddensa (2000, 7) ključno vlogo ženske, ki da so pionirke na področju pomembnih, velikih in splošnih sprememb na čustvenem področju. Goldberg (v Giddens 2000, 153) ugotavlja, da so se ženske pričele upirati temu, da so bile omejene zgolj na zasebno sfero, ki jih je omejevala pri osebostnem razvoju, zato so se osvobodile. Enakopravnost so ženske od moških začele pričakovati tudi pri izražanju čustev. Moške se je začelo spodbujati, naj razvijejo svojo žensko stran in »zahtevajo nazaj čustva, potrebo po odvisnosti, pasivnosti, sproščenosti, igrivosti, čutnosti, ranljivosti in pravico, da niso vselej za

vse odgovorni« (Goldberg 1979, 254). Zmanjševanje ekonomske odvisnosti žensk in izginjanje ujetosti spolov v zasebne (ženske) in javne (moške) vloge je vodilo do novih oblik čustvovanj in čustvenih izražanj, kot so to dovoljevali pretekli spolno določeni standardi čustvenega izražanja (Šadl 1999, 242).

Giddens (2000, 9) govori o vsesplošni demokratizaciji zasebne sfere, ki je združljiva z demokracijo v javni sferi. Tudi Bem (1975) je že pred več kot 30 leti začel opazovati odmik od razlikovanja med spolnimi vlogami in spolno definiranega obnašanja k androgenosti. Po njegovem mnenju se stereotipno moško vedenje pri moških (in žensko pri ženskah) omejuje in odpravlja. Po Šadl (1999, 240) je rahljanje emocionalne kontrole v zasebni sferi, ki je povezana s spolno delitvijo dela in spolne asimetrije v čustvenem izražanju, mogoče pojasniti s spremembami v odnosih med spoloma oziroma z zmanjševanjem ekonomske odvisnosti žensk. V tem kontekstu Giddens (2000, 160) govori o preobrazbi intimnosti, ki bi skupaj s plastično seksualnostjo prinesla razmere, ki bi vodile k spravi med spoloma.

Številni avtorji ugotavljajo, da so moški danes v precej nezavidljivem položaju. Hayward (v Ashe 2007, 65) ugotavlja, da se od moških po eni strani zahteva, naj bodo nežni, hkrati pa so nežni moški označeni za mevže. Od njih se zahteva, naj bodo občutljivi, hkrati pa se jim očita, da so preveč občutljivi. Pričakuje se, da bodo osredotočeni na uspeh, hkrati pa so manj uspešni moški obtoženi pomanjkanja ambicij. Seznan protislovij se lahko nadaljuje v neskončnost. Kot ugotavlja Goldberg (1976, 3), so ženske moške potisnile ob zid. Če moški vztraja pri tradicionalnem načinu, ga bo ženska obtožila seksizma in šovinizma. Če pa se moški povsem odpove tradicionalnemu vedenju, pa ugotovi, da v očeh večine žensk postaja neprivlačen.

5.2 MOŠKO EMOCIONALNO VEDENJE V DRUŽINI

Družina je v strokovnih in popularnih diskurzih predstavljena kot prostor, kjer je lahko posameznik to, kar je, kjer lahko odprto izraža svoja čustva, vključno s svojimi negativnimi čustvi, in kjer je osvobojen pritiskov k samoprezentaciji, ki jo zahteva svet javne sfere (Šadl 1999, 239).

Medtem ko so norme tradicionalne moškosti od moškega zahtevale, da starševsko vlogo izpolnjuje zgolj skozi vlogo preskrbovalca družine in ga na ta način čustveno ločile od svojih

otrok (Lindsey 2011, 255), Giddens (2000, 49) v postmodernosti opaža bistvene spremembe v odnosih med starši in otroci. Patriarhalna moč domačega okolja v drugi polovici 19. stoletja je do danes v marsičem pojenjala. Z ločitvijo domačega in delovnega okolja se je skrhalo neposredna vladavina moškega nad celotnim gospodinjstvom, ki je bila središče proizvodnega sistema. Prišlo je do številnih družbenih sprememb, kot so večje število družin, kjer sta oba starša zaposlena, manj porok in poroke v poznejših letih, manj otrok, daljša življenjska doba, lažje migracije delovne sile itd. (Lindsey 2011, 275). Na otroke so pričeli gledati kot na ranljiva bitja, ki potrebujejo nenehno čustveno vzgojo in poudarek na čustveni toplini med starši in otroci je postajal vedno večji (Giddens 2000, 49).

Moški vlogo ekonomskega preskrbovalca še vedno jemljejo zelo resno, a to ne zmanjšuje njihove želje po vzgajanju svojih otrok. Od poznega 19. in začetka 20. stoletja se je močno povečal poudarek na moških kot možeh in očetih z večjimi emocionalnimi odgovornostmi znotraj družine in doma. Očetje danes z otroki preživijo več časa kot nekoč in poročajo o večjem zadovoljstvu v družini (Lindsey 2011, 212). To je rezultat vedno bolj številnih kritik »odsotnega očeta«, ki so bile povezane s tem, da otroci nimajo očetovske figure in zgleda, ki je s tem povezan, zato so še posebej v Veliki Britaniji in ZDA spodbujali moške k bolj aktivnemu vključevanju v vzgojo otrok ter bolj odprtemu izražanju čustev pri stiku z otroki (Lupton 1998, 116).

Sobočan (2012) sicer opaža trende spreminjajočega se očetovstva, kjer imajo moški bolj pristen in bližji odnos z otroki, a hkrati ugotavlja, da je očetovstvo postalo vse bolj absolutno prostovoljna kategorija. Očetje so v dilemi, kako naj izpeljejo očetovsko vlogo, in se pri tem učijo od žensk. Močna vez med očetom in otrokom in vključenost očeta v vzgojo je zelo pomembna in vpliva na osebni razvoj, dobre odnose z vrstniki, samozavest in nasploh dobro počutje (Lindsey 2011, 256). Pri otrocih, kjer so bili očetje bolj ali manj odsotni, obstaja večje tveganje za negativne psihološke, sociološke in razvojne posledice. Očetje so danes v večini prisotni pri porodu otroka, še nekaj desetletij nazaj pa je bilo povsem drugače. Lindsey (2011, 257) je mnenja, da je partnerstvo med moškim in žensko po takšni izkušnji še močnejše, še posebno če je oče aktivno vključen v vzgojo tudi kasneje. Kljub temu, da se aktivno očetovstvo spodbuja, Lindsey (2011, 256) opaža, da so tisti moški, ki se odločijo ostati doma in skrbeti za družino, stigmatizirani s strani drugih moških, ki jih ocenjujejo in jim očitajo, da so pomehkuženi ter manj moški.

Tako kot smo govorili o demokratizaciji čustev med spoloma in zmanjševanju tradicionalnih oblik moške emocionalnosti, lahko tudi na tem področju govorimo o tranziciji tradicionalne moške spolne vloge, čeprav o popolni enakopravnosti med spoloma ne moremo govoriti, saj ženske še vedno v večji meri skrbijo za otroka. Po drugi strani pa so tisti očetje, ki se želijo bolj aktivno vključiti v vzgojo otroka in npr. vzamejo tudi očetovski dopust, stigmatizirani, vsaj s strani delodajalcev in sodelavcev (Lindsey 2011, 257). Kljub temu so moški v popularnih in ekspertnih okoljih pozitivno ocenjeni, saj naj bi takšen odprt pristop vodil do močnejše emocionalne povezave med očeti in njihovimi otroki (Lupton 1998, 131).

5.3 FENOMEN NOVEGA OČETOVSTVA

Očetovska vloga se je v kontekstu družbenih sprememb v zadnjih desetletjih zelo spremenila. V današnjem postmodernem času se vse bolj poudarja pomen očetovske vloge pri vzgoji otroka. Sociologi zato govorijo o fenomenu novega očetovstva. S tem je mišljena nova oblika očetovske identitete in skupek praks, prek katerih se očetje aktivno vključujejo v vzgojo in nego otroka ter gospodinjska opravila. Vloga novega očeta se je premaknila od vloge modernega očeta kot preskrbovalca družine do postmodernega obrata, kjer obstaja množica očetovskih podob. »Novo očetovstvo razumemo kot del procesa pluralizacije moškosti, predvsem v kontekstu postmodernega obrata v pomenu in načinih legitimizacije očetovstva« (Švab 2000, 255).¹¹

Skupna točka analiz novega postmodernega očetovstva je teza o upadanju očetovske avtoritete oziroma družinske patriarhalne avtoritete (Therborn v Arendell 1997, 9), kar je mogoče razložiti z večjo participacijo žensk na trgu delovne sile, ki je ženskam povečala možnosti ekonomske neodvisnosti (Lupton in Barclay 1997). Alenka Švab (2000, 256) meni, da so očetovsko avtoriteto legitimizirale splošne družbene razmere in prevladujoča ideologija družine, in ob tem dodaja, da je vstop žensk na trg delovne sile le pospešil proces erozije avtoritete, čeprav bi bilo možno trditi tudi obratno, da je erozija patriarhalne avtoritete omogočila vstop ženskam na trg delovne sile.

Zaradi usihajočega vpliva očeta v družini je zato v 50. letih prišlo do razprav o vplivu očeta v družini. »Oče ni več patriarh, ki naj bi bil edini odgovoren za dobro in zlo svojih družinskih

¹¹ Alenka Švab (2000) pri fenomenu novega očetovstva govori o družinski pluralizaciji, ki vključuje tako vpletenost očeta v družinsko življenje kot legitimizacijo njegove nevpletenosti.

članov. Očetova avtoriteta se je in se vse bolj spreminja v starševsko avtoriteto« (Zavrl 1999, 17).

V 70. letih je prišlo do bolj sistematičnega raziskovanja vloge očeta v družini. V tem času je prišlo do premika od patriarhalnega družinskega modela k aktivnejšemu vključevanju v samo družinsko življenje, intenzivnejše proučevanje se prične v 80. letih, v 90. letih pa postane jasno, da je fenomen novega očetovstva prisoten (prav tam).

O fenomenu novega očetovstva danes govorimo kot o premiku od patriarhalnega družinskega modela, v katerem so se moški identificirali z vlogo materialnega preskrbovalca družine k aktivnejšemu vključevanju moških v družinsko življenje in skrbi za otroke. Zavrl (prav tam, 19) ugotavlja, da so se starševske vloge v družini spremenile in pri tem opozarja na očetovsko vlogo, ki zadeva fizično in emocionalno nego ter skrb za otroke. Švab (2000, 258) govori o obratu od komplementarnega modela starševstva k participativnemu modelu. Današnji očetje so, v primerjavi z generacijami očetov pred njimi, dejavnejši.

Po drugi strani pa Van Dongen (prav tam, 257) opozarja, da njihova participacija vključuje predvsem prijetnejša, manj rutinska in nezavezujoča opravila, medtem ko so partnerkam prepuščena ostala opravila in skrb. Zato se pojavljajo tudi očitki, da je fenomen novega očetovstva le mit in da večino družinskega dela še vedno opravljajo ženske. Švab (2001, 115) tako pravi, da se »ambivalenca razteza od odkrivanja 'novega očeta', ki naj bi bil, v nasprotju z modernim očetom – materialnim preskrbovalcem družine (bread-winner), vedno bolj vpleten v različne segmente družinskega življenja, do pesimističnega ugotavljanja, da je novi oče le sodobni mit, daleč od vsake realnosti, v kateri je večina družinskega dela (še vedno) družbeno dodeljena ženski«. Enako ugotavlja tudi Jamieson (1998, 166), ki pravi, da razlike med staršema še vedno obstajajo. Večina očetov se v vzgojo in ukvarjanje z otroki vključuje precej manj kot njihove matere, kar občutijo tudi otroci. Manjšina očetov, ki so aktivno vključeni v skrb, vzgojo, nego in razumevanje otroka, pa je deležna celo neodobranj s strani drugih moških.

6 JOK PRI MOŠKIH: ANALIZA PRIMERA EMOCIONALNEGA IZRAŽANJA

V tem delu bom proučila jok pri moških s pomočjo primera Johna Boehnerja. Najprej bom opredelila jok kot obliko emocionalnega izražanja, njegovo funkcijo, predstavila rezultate

raziskav o razlikah med moškimi in ženskami, nato pa na konkretnem primeru Johna Boehnerja analizirala odziv javnosti na jok pri moških v javnosti. Tradicionalne norme v zahodni družbi zapovedujejo stoičnost moškega vedenja, zato me zanima, ali in če da, v kolikšni meri te norme veljajo danes, kako množični mediji vplivajo na ustvarjanje norm spolnega vedenja, kakšna je reakcija javnosti, ko pride do moškega joka v javnosti, ter ali prihaja do kakšnih razlik v odzivih in reakcijah med moškimi in ženskami.

6.1 JOK

Jok je fiziološki odziv, ki ga spremljajo posebna emocionalna izkustva. Gre za normalen odziv na telesno ali duševno bolečino, ki je posledica nekega dogodka, in je sestavni del nekaterih čustev, zlasti negativnih, kot sta žalost in jeza, a tudi pozitivnih, na primer sreče. Za jokajočega ima očiščevalno oziroma katarzično funkcijo, saj zmanjšuje psihično napetost, drugim pa jok pomeni informacijo, na osnovi katere uravnavajo vedenje do človeka, ki joče (Pustavrh 2010). Jok se včasih uporablja tudi kot sredstvo za manipulacijo.

Ko preučujemo jok kot emocionalno izražanje, moramo upoštevati dva različna vidika preučevanja. Lahko preučujemo pogostost joka ali pa nagnjenost k joku. V raziskavah, ki so bile narejene do sedaj, je bilo v ospredju vprašanje nagnjenosti k joku, pogostosti, intenzivnosti in trajanja zadnjega joka ter razlogi za jok.

Kot opaža psihologinja in psihoterapevtka Sanja Perković Goga (Slovenske novice 2012), današnji moški veliko lažje in bolj odprto izražajo svoja čustva in pokažejo svojo ranljivejšo plat. Vzrok za spremembe vidi že zaradi same oblike družine, kjer so vloge enakopravneje razporejene. Kljub temu pa miselnost, da moški ne bi smeli kazati svojih šibkih plati, še ni povsem izkoreninjena.

Ross in Mirowsky (1984, 138) pravita, da je jok kulturno naučena oblika izražanja žalosti, ki moške uči, da je jok izrazito nemoško izražanje čustev. Fantje svoja čustva pogosteje predelujejo s pomočjo drugačnih metod – z delovanjem oziroma akcijo, hitrim reševanjem težav ali projekcijo le-teh na nek predmet, manj pa skozi jok (Gurian 2004, 53). Jok velja za znak šibkosti in ženskosti, zato se moški že zelo zgodaj naučijo tovrstna čustva nadzirati in zatirati. Zato je pomembno, da se otroke že zgodaj nauči izražati čustva na primeren način. Kot meni Perković Goga (Slovenske novice 2012), je fantom treba dopovedati, da z

izražanjem čustev ne kažejo svoje ranljivosti in manj moči, ampak bodo tako postali stabilnejše in bolj uravnotežene osebe, ki se bodo lažje spopadale z življenjskimi izzivi.

Kljub temu ne moremo reči, da so vsi moški enako čustveni oziroma čustveno ekspresivni, nekateri moški jočejo pogosteje kot drugi. Ross in Mirowsky (1984) sta opravila intervjuje pri 680 moških in 680 ženskah in ugotovila, da ženske jokajo pogosteje kot moški. Korelacija med žalostjo in jokom je bila pri moških veliko nižja kot pri ženskah. Poleg tega sta ugotovila, da moški z bolj tradicionalnimi prepričanji manj pogosto izražajo čustva na tak način v primerjavi s tistimi z netradicionalnimi prepričanji. Primerjala sta tudi ženske in samo tiste moške z najmanj tradicionalnimi stališči in ugotovila, da ženske še vedno jokajo pogosteje. Tradicionalni moški bolj verjamejo v stereotipne spolne vloge, kjer velja, da je jok pri moških nesprejemljiva oblika izražanja žalosti. Moški, ki ne verjamejo, da so moški že po naravi močni in tekmovalni, so bolj čustveni od tistih z bolj tradicionalnimi prepričanji.¹² Čustvenost moških je po nekaterih raziskavah pogojena tudi s socialnim statusom moškega. Komarowsky (1962) trdi, da imajo visoko izobraženi moški iz višjih družbenih razredov pogosteje manj tradicionalna prepričanja kot moški iz delavskega razreda ali tisti z nižjo izobrazbo, ki posledično manj izražajo čustva. Bolj izobraženi moški tako jočejo pogosteje, medtem ko je pri ženskah ravno obratno – tiste z višjo izobrazbo so manj nagnjene k joku v primerjavi s tistimi z nižjo izobrazbo (Kottler v Vingerhoets in Scheirs 2000, 154). Ob tem Ross in Mirowsky (1984, 140) ugotavljata, da moški v višjih družbenih razredih lažje izražajo čustva, vendar se čustvo žalosti pri njih pojavlja redkeje, medtem ko je pri moških v nižjih družbenih razredih večja verjetnost žalosti in obenem manjša verjetnost izražanja teh čustev. Upoštevati moramo tudi starost, saj Ross in Mirowsky (prav tam, 144) ugotavljata, da so mlajši moški manj tradicionalni glede prepričanj o spolnih vlogah in tako lažje izražajo žalost skozi jok. Rezultati raziskave še kažejo, da je jok družbeno in kulturno pogojena oblika izražanja žalosti ter da je povezava med žalostjo in jokom naučena. Družba je tista, ki narekuje konvencionalne načine izražanja čustev in jih razlikuje glede na spol, zato se ta povezava spreminja le s spreminjanjem tradicionalnih spolnih vlog.

Tudi druge raziskave so potrdile, da ženske poročajo o večji nagnjenosti k joku ter pogostejšem in tudi bolj intenzivnem joku v primerjavi z moškimi (Vingerhoets in Schiers 2000). Ženske so pri izražanju tovrstnih čustev bolj odprte in lažje pokažejo čustva. Nekateri

¹² Pri analizi rezultatov je potrebno upoštevati tudi to, da je pri bolj tradicionalnih moških večja verjetnost, da v intervjuju ne bodo priznali, da so pred kratkim jokali.

raziskovalci (Bindra 1972; Vingerhoets in Becht 1996), ki so preučevali razlike med moškimi in ženskami, so ugotovili, da moški jočejo pogosteje v pozitivno ocenjenih situacijah ter ob porazih, medtem ko ženske pogosteje jočejo v konfliktnih situacijah. Buss (1992) je v svoji raziskavi o manipulaciji v intimnih razmerjih ugotovil, da ženske pogosteje kot moški izrabljajo jok kot sredstvo manipulacije. Vingerhoets, Van den Berg, Kortekaas, Van Heck in Croon (1993) pa so ugotovili, da bolj samozavestni moški pogosteje jokajo oziroma to vsaj lažje priznajo kot moški z nižjo samozavestjo.

Ena od razlag za razlike med moškimi in ženskami je evolucijska. »Nekoč je veljalo, da morajo moški v sebi zadrževati žalost in strah, saj bi sicer bile njihove žene in otroci prepričani, da ne zmorejo zaščititi svojih 'ranljivejših' članov družine in da niso sposobni igrati svoje vloge zaščitnikov« (Perković Goga v Slovenske novice 2012). Glavni nalogi naših moških prednikov sta bili lov ter zaščita njihove skupnosti, zato bi bila ranljivost pod takšnimi pogoji lahko nevarna, ne samo za moške, temveč tudi za ženske, ki se s takšnimi moškimi ne bi počutile varne.

V preteklosti je bilo opravljenih že kar nekaj raziskav z namenom raziskati biološko pogojenost pri emocionalnem izražanju. Večina raziskav, ki so jih naredili pri dojenčkih, je pokazala, da razlik med spoloma ni. Te se pričnejo kazati šele od približno drugega leta starosti naprej (Vingerhoets in Schiers 2000, 156). Haviland in Malatesta (1981) sta preučila 12 raziskav, ki so pokazale, da so dojenčki moškega spola celo bolj čustveni od deklic in jokajo pogosteje. Ko preučujemo vedenje dojenčkov, se moramo zavedati tudi vprašanja, ali jok pri tako majhnih otrocih lahko primerjamo z jokom odraslih oseb. Dojenčki pogosto jočejo, ker drugače še ne zmorejo oziroma ne znajo izraziti svojih potreb. Z razvojem govora zmore otrok postopoma z besedami izraziti to, kar je dotlej izražal z jokom (Pustavrh 2010). Pogostost joka v otrokovem življenju se tako spreminja v skladu s starostjo otroka. Dečki se kasneje med odraščanjem zaradi vplivov zunanjega okolja naučijo zadrževati svoja čustva, saj pričnejo solze dojemati kot znak lastne šibkosti.

Kot eden od razlogov za razlike v čustvenosti moških in žensk se pojavlja tudi genetika, bolj natančno vpliv hormona prolaktina, ki naj bi zniževal nagnjenost k joku. Frey (1985), ki je preučeval omenjeno hipotezo, je ugotovil, da se stopnja hormona prolaktina v puberteti pri deklicah zviša, kar naj bi vplivalo na to, da so deklice bolj čustvene od dečkov. Prolaktin se poveča tudi med nosečnostjo in še posebej neposredno po porodu. Na osnovi tega lahko

sklepamo, da so ženske bolj čustveno občutljive v času nosečnosti, kar ženske v raziskavah tudi potrjujejo. Čustvena občutljivost naj bi bila odvisna tudi od faze menstrualnega cikla, kar vpliva na to, da naj bi bilo žensko čustvovanje bolj podvrženo nihanjem kot moško (Jamšek 2012). Ženske pogosto poročajo o večji čustveni občutljivosti v dneh pred in v prvih dneh menstruacije. Končnega odgovora glede vpliva bioloških in genetskih dejavnikov na spolne razlike v emocionalnem izražanju znanstveniki še nimajo, zato bo v prihodnosti temu področju potrebno posvetiti dodatno pozornost.

6.2 PRIMER JOHNA BOEHNERJA

Sedaj, ko smo ugotovili, da tudi moški jočejo, lahko predpostavljamo, da to velja tudi za politike. Čeprav v preteklosti nismo bili vajeni, da bi politiki javno izražali svoja čustva, pa je bilo v zadnjih letih mogoče zaslediti kar nekaj politikov in političark, ki so svetovni javnosti pokazali svojo čustveno plat. Med najbolj znanimi so ameriški predsednik Barack Obama, ameriški podpredsednik Joe Biden, nekdanji ameriški predsedniki George Bush starejši, Bill Clinton in George W. Bush, nekdanja prva dama in nekdanja zunanja ministrica ZDA Hillary Clinton, »železna lady« Margaret Thatcher in John Boehner, ki ga bom podrobneje analizirala.

John Boehner je predsednik predstavniškega doma ameriškega kongresa in ima tako eno najbolj vplivnih funkcij v vladi ZDA. Znan pa je tudi po svojem pogostem joku med intervjuji ali drugimi javnimi dogodki. Egan (2010) o razlogih za Boehnerjev jok ugotavlja, da Boehner pogosto joče, ko govori o svoji mladosti in o prizadevanjih za uresničitev »ameriških sanj«, saj pravi, da si želi, da bi vsak posameznik imel možnost in priložnost za boljše življenje. Boehner sebe opredeljuje kot podjetnika, ki je uspel z lastnim trdom. Vzgojen je bil v katoliški veri in danes je član republikanske stranke. Je poročen in ima dve hčerki.

Njegov jok je medijsko pozornost pritegnil predvsem zaradi kršenja norm tradicionalne moškosti, ki načeloma zapovedujejo čustveno zadržanost moških, še posebej v javnosti. Kot viden politik na ta način kljubuje tradicionalni moški vlogi političnih voditeljev v ZDA (Kimmel 2012; Shaw in Watson 2011). Za moške na bolj dominantnih položajih je javno izražanje žalosti še posebno neprimerno, saj ni emocionalnost nikoli odraz dominance in moči (Ross in Mirowsky (1984, 139). Ker so bili do sedaj predsedniki v ZDA le moškega spola, so

ljudje, kot pravi Edwards (2009), ponotranjili idejo tipičnih moških lastnosti kot zapovedih dobrega voditelja, pri čemer volivci trdnost in odločnost pričakujejo tako pri moških kot pri ženskih politikih.

Politiki so v današnjem svetu ves čas na udaru javnosti, pri čemer, kot ugotavlja Kimmel (2012, 284), so tako moški in ženske analizirani skozi prizmo hegemonске moškosti. Naj navedem dva primera: leta 2004 je bil predsedniški kandidat John Kerry pod drobnogledom medijev, ki so ga med kampanjo označili za feminilnega in tako neprimerne za predsedniški položaj (Fahey 2007). Po drugi strani pa je bil znan hollywoodski igralec in politik Arnold Schwarzenegger zaradi svojega moškega videza in obnašanja označen kot primeren politični voditelj (Boyle 2010 in Messner 2007).

6.2.1 BOEHNERJEV JOK V JAVNOSTI: PERCEPCIJA JAVNE PODOBE MOŠKOSTI

Moškost je vedno definirana v razmerju do ženskosti – kot njeno binarno nasprotje. Ker je ženskost definirana z emocionalnostjo, krhkostjo, nežnostjo, se moškost povezuje z močjo, trdnostjo, odgovornostjo, nadzorom čustev itd. Moške v javnosti le redko vidimo kot osebe, ki izražajo svoja čustva z jokom, razen izjemoma v izredno stresnih situacijah, kot so npr. naravne in druge katastrofe. Glede na to, da jok pri moških, še posebej pri politikih v ZDA, pomeni kršenje norm hegemonске moškosti, je primer Johna Boehnerja zanimiv z vidika, kako je njegovo emocionalno vedenje prispevalo na dožemanje moškosti v javnosti.

Maxine Gesualdi (2013) je analizirala odziv medijev na Boehnerjev jok v televizijski oddaji *60 minutes* 12. decembra 2010, pri čemer jo je zanimalo, kako je bil njegov čustveni odziv predstavljen v medijih glede na definicijo in sprejete norme moškosti. Tradicionalni diskurz namreč pravi, da jok pri moških (še posebej v javnosti) ni sprejemljiv (prav tam, 311). Intervju je potekal novembra leta 2010 po volitvah, ko so Republikanci prevzeli vodstvo v Predstavniškem domu. Ob istem času je bil Boehner izvoljen za predsednika Predstavniškega doma. Po dogodku je Boehner komentiral, da je zadovoljen s tem, kdor je, ter da njegovi prijatelji in znanci razumejo, da postane čustven ob določenih stvareh (prav tam, 310).

Ali mediji spodbujajo ali zavračajo norme hegemonске moškosti? Tradicionalni diskurz o joku pri moških govori, da je takšno izražanje čustev v javnosti nekaj nesprejemljivega.

Nekateri mediji so o dogodku poročali negativno in Boehnerja označevali z negativnimi izrazi ter ga obtoževali nemoškosti. Njegovo vedenje so opisali kot »nenavadno«, pojavila pa so se celo namigovanja, da je njegova pretirana čustvenost posledica alkoholizma ali depresije (Lewis 2010). Znana ameriška novinarka Barbara Walters je decembra 2010, potem ko si je v oddaji *The View* ogledala posnetek Boehnerjevega intervjuja, posmehljivo dejala, da ima Boehner »emocionalni problem« (ABC News 2010). Psiholog Berglas (2013) pa je mnenja, da Boehnerjevo vedenje kaže na dvom o sebi, neodločnost in nemoč, kar je znak pomanjkanja samozavesti pri opravljanju svojega dela. Gesualdi (2013, 317) je ugotovila, da so članki kljub nekaterim negativnim opazkam Boehnerjevega vedenja, nakazali smer možne redefinicije moškosti v smislu emocionalnosti, ter da stigmatizacija joka pri moških v javnosti slabi. Henry (2010) Boehnerja opisuje kot pomembnega akterja pri redefiniciji moškosti, ki vključuje sprejemanje joka pri moških, in ga občuje, ker ni obremenjen s kulturnimi predsodki. Kljub temu, da so članki osredotočeni na možno redefinicijo norm hegemonске moškosti, še vedno kažejo določeno skepso do sprejemanja tovrstnega emocionalnega izražanja pri moških. Zaradi negativnih izrazov in pomenov, ki se nanašajo na Boehnerjevo emocionalnost, večina medijev še naprej vzdržuje norme hegemonске moškosti kot najbolj zaželeno obliko moškega vedenja.

V svoji analizi je Gesualdi (2013, 312–313) ugotovila, da pri nekaterih medijih še vedno obstajajo dvojna merila pri joku v javnosti glede na spol. Kot pravita Siegel in Alloy (1990), se moški, ki javno izražajo žalost, dojemajo bolj negativno v primerjavi z ženskami. Po drugi strani pa je pri moških politikih jok bolj sprejemljiv kot pri ženskah političarkah (Gesualdi 2013, 317). Marcus (2010) v tem kontekstu govori o »paradoksu javnega jokanja«, kjer imajo moški politiki večjo svobodo izražanja tovrstnih čustev, saj na ta način pokažejo svojo človeško plat. Po drugi strani pa solze pri ženskih političarkah niso zaželene, saj to kaže na šibkost in ranljivost. Nancy Pelosi, ki je bila na funkciji predsednice predstavniškega doma pred Boehnerjem, je v zvezi z jekom izjavila: »Če jokam, je to zaradi osebne izgube prijatelja ali kaj podobnega. Vendar ko pride do politike – ne, ne jokam. /.../ Če si profesionallec, to preneseš profesionalno« (prav tam, 21). Taki odgovori še bolj utrjujejo prepričanje, da so ženske, ki pokažejo čustva v javnosti, šibke in tako neprimerne za vodilne položaje. Ko je novinarka leta 2008 sredi nominacijske predsedniške kampanje v New Hampshiru vprašala Hillary Clinton, predsedniško kandidatko demokratov, kako se sooča s pritiski kampanje, ji je kandidatka s tresočim glasom odgovorila, da ji ni lahko. Po tem dogodku so mediji njeno reakcijo interpretirali kot jok (Shepard 2009) ter komentirali, da ni kos pritiskom. Jordan

Brooks (2011) je na temo čustvenosti moških in ženskih političnih kandidatov izvedla raziskavo. Izhajala je iz teze, da volivci ženske politične kandidatke, ki javno izrazijo jok, vrednotijo bolj negativno v primerjavi z moškimi kandidati. Izražanje čustev, kot sta žalost in jeza, naj bi bilo eno izmed najbolj negativnih lastnosti pri ženskah, ki posledično vpliva na javno mnenje, saj naj bi bile ženske kandidatke tako ocenjene kot šibkejše v primerjavi z njihovimi moškimi protikandidati. Jordan Brooks (prav tam, 609–610) je ugotovila, da moški in ženske različno dojemajo moške in ženske politične kandidate. Ugotovila je, da ženske bolj negativno dojemajo ženske kandidatke, ki pokažejo čustva v javnosti, kot moške kandidate. To avtorica pojasni s kolektivno teorijo grožnje (prav tam, 610), ki pravi, da jok pri ženskih kandidatkah sproži distančni odziv, saj želijo z negativnim odzivom zaščititi svojo samopodobo. Moški v nasprotju z ženskami niso delali razlik med moškimi in ženskimi kandidati.

Večina strokovnjakov, ki se ukvarja s tem področjem, se strinja, da je danes jok v javnosti precej bolj sprejemljiv kot je bil še pred nekaj desetletji. Vedenjska strokovnjakinja Judi James (Lang 2010) pravi, da mnogi politiki verjamejo, da bodo na ta način pridobili podporo in simpatije volivcev. Jok ima namreč vpliv na posameznika, saj se tudi na jok dojenčka vselej odzovemo z empatijo. Jok velja za znak človeškosti in ni več tako negativno ovrednoten kot v tradicionalnih družbenih kontekstih. Po drugi strani pa je še vedno prisotno prepričanje, – ki ga utrjujejo tudi ženske političarke –, da za osebe na vodilnih položajih ni primerno tovrstno izražanje čustev. Psihoterapevtka Lucy Beresford (Lang 2010) pravi, da se pri tem, kar iščemo pri politikih, še vedno pojavljajo protislovja. Po eni strani si želimo močno in na nek način očetovsko figuro, ki bo dajala občutek trdnosti, po drugi strani pa želimo, da so tudi politiki »samo ljudje«.

Kot ugotavlja Gesualdi (2013, 305, 317–318), so mediji tisti, ki določajo, kaj je normativno spolno vedenje. Politični diskurz podpira predstave o sprejetih in privilegiranih tipih moškosti. To, kako je bil Boehnerjev jok predstavljen v medijih je imelo vpliv na dojetje ljudi v njegove sposobnosti vodenja ter na ideal moškosti na splošno. Številni mediji so poročali o Boehnerjevi emocionalnosti in odziv mnogih je bil negativen. Kljub temu, da so nakazovali tudi na možno redefiniranje sprejemljivega moškega obnašanja, je bilo še vedno predstavljeno kot nekaj, kar je izven norm hegemonске moškosti, kot nekaj izredno nenavadnega. Jok Johna Boehnerja kljub vsemu ni imel negativnih posledic na Boehnerjevo nadaljnjo kariero, kar kaže na to, da pričakovanja glede norm hegemonске moškosti pri

politikih niso več tako globoko ukoreninjena v miselnosti javnosti. Boscagli (v Lupton 1998, 134) ob tem opozarja na dvojna merila; ugotavlja, da je za moške na visokih položajih jok v javnosti kulturno bolj sprejemljiv kot pri običajnih moških, kot tudi v primerjavi z ženskami na visokih položajih. Moški na visokih položajih na ta način pokažejo svojo človeško plat, kar na javno mnenje vpliva pozitivno, medtem, ko jok pri ženskah, še posebej tistih v politiki, vedno velja za znak šibkosti in je zato nekaj nesprejemljivega oziroma nezaželenega. Jok pri politikih vedno pritegne široko medijsko pozornost. Tudi na konkretnem primeru Johna Boehnerja je možno ugotoviti, da medijsko poročanje v glavnem še vedno temelji na tradicionalnih konceptih moškosti, saj je njegov jok predstavljen kot nekaj nenavadnega in neobičajnega. To lahko pojasnimo s tem, da so bili novinarji v ZDA verjetno vzgojeni in socializirani v ameriški kulturi, zato medijski diskurz o politikih v ZDA ohranja hegemonsko moškost, ki jo podpira ameriška kultura (Gesualdi 2013, 317).

7 ZAKLJUČEK

V zahodnem svetu so bile predpostavke o čustvenosti posameznega spola tradicionalno v sami osnovi družbenega razlikovanja in vrednotenja razlik med moškimi in ženskami. Čustva so bila povezovana z ženskami, njihovo nasprotje, razum, pa z moškimi, pri čemer so bila čustva razumu podrejena. Prepričanje o čustvenih ženskah in razumnih moških je bilo ena glavnih oblik spolne neenakosti in je dolga stoletja legitimiziralo prevlado moških nad ženskami.

Številni avtorji ugotavljajo, da je v čustvenih odnosih prišlo do pomembnih premikov, ki so posledica širših družbenih, političnih, ekonomskih in kulturnih sprememb v zadnjih desetletjih. Ženske so se osvobodile spon zasebne sfere in vse bolj množično vstopale na trg plačanega dela, obenem pa razvile naraščajoča pričakovanja glede enakopravnost tudi na čustvenem področju. Giddens (2000) ugotavlja trend čistih razmerij, kjer med partnerjema vladata spolna in čustvena enakost. Čustva v življenju posameznika postajajo vedno bolj pomembna, o čemer pričajo številna dela in raziskave na področjih psihologije, nevroznanosti, endokrinologije, medicine, zgodovine in sociologije. Stroga ločitev med tradicionalnimi oblikami moškosti in ženskosti se je do danes precej zbrisala. Vedno več je spodbud in pričakovanj pri izražanju in razkritju čustev pri moških, zato govorimo o feminizaciji moške emocionalnosti in izražanja kot trendu v sodobnih konceptih emocionalnosti. Kljub temu smo ugotovili, da je asimetrija v čustvenem izražanju še vedno

prisotna, saj moški čustvenost povezujejo z ranljivostjo in jim je pri razkrivanju svojih čustev neprijetno. Moški imajo zato težave z odprtostjo in izražanjem čustev, kar potrjujejo številne raziskave. Npr. raziskava Dindie in Allena (1992) je potrdila, da so moški pri razkrivanju čustev v intimnih razmerjih bolj zadržani v primerjavi z ženskami.

Težave pri izražanju čustev lahko pripišemo temu, da so moški zmedeni glede tega, kaj pomeni biti moški in kaj pričakujejo sami od sebe. Če je v tradicionalnih okoljih obstajala ena vrsta moškosti, ki je bila hegemonika in so jo želeli moški različnih družbenih skupin čim bolj doseči, danes govorimo o moškostih v množini. Poznamo več vrst moškosti, ki se spreminjajo glede na družbeni in kulturni kontekst. Ta osvobojenost od tradicionalnih kod obnašanja in izražanja, ki vključuje tudi spremembe v moškem emocionalnem izražanju, je po mnenju večine avtorjev posledica feminističnega gibanja.

V analizi očetovske vloge številni avtorji opažajo reorganizacijo vlog v družini. Moška vloga kot očeta se je precej spremenila in veliko je govora o fenomenu novega očetovstva. Novi oče, ki je prisoten ob rojstvu otroka, je z otrokom čustveno povezan, pomaga pri vzgoji in negi otroka ter pri gospodinjskih opravilih, je sodobna realnost. Dejstvo je, da so očetje danes bolj aktivni pri vzgoji otroka kot v preteklosti. Še nekaj desetletij nazaj je bil osrednja figura v družini lik avtoritarnega očeta kot preskrbovalca družine, danes pa prevladuje tip očeta, ki je čustven, ljubeč in odgovoren. Spremembe so torej opazne, vendar popolne enakopravnosti ni. Ženske še vedno več časa preživijo z otroki ter opravijo večji delež gospodinjskih opravil kot moški. Moški pa dom dojemajo kot prostor, kjer si lahko odpočijejo po napornem dnevu v službi.

Skozi analizo relevantne literature ugotavljam, da je na področju intimnosti moških prišlo do vidnejših premikov. Moški danes lažje in bolj odprto govorijo o svojih čustvih kot njihovi očetje ali dedi v preteklosti. Moški in ženska sta si v intimnem razmerju bolj enakopravna in čustva so postala pomembna komponenta v različnih intimnih razmerjih. Tudi v družini je čustvena vez med očetom in otroki bistveno bolj poudarjena kot nekoč. Avtorji ugotavljajo, da je tradicionalni model vrednot v naši kulturi še vedno zelo močan, zato o popolni enakopravnosti čustvenega izražanja med moškimi in ženskami ne moremo govoriti, je pa prišlo do vidnih sprememb na področju intimnosti.

V javni sferi koncept tradicionalne moškosti ostaja prevladujoč. Pri analizi sem se opirala na internetne članke in na študijo primera emocionalnega izražanja, ki je bila izvedena na primeru Johna Boehnerja. Številni novinarji so o dogodku poročali negativno in posmehljivo - kot o Boehnerjevem emocionalnem problemu, ki je posledica dvomov o samem sebi. Kljub temu, da so nekateri novinarji nakazali smer možne redefinicije spolnih vlog, kar kaže na to, da jok pri moških ni več tako zelo stigmatiziran kot nekoč, ugotavljam, da je večina obravnavanih avtorjev nadaljevala s pisanjem v okviru norm tradicionalne moškosti. Koncept tradicionalne moškosti še vedno ostaja najbolj zelena oblika moškega vedenja v javnosti. Že to, da je dogodek sploh pritegnil tolikšno medijsko pozornost, nakazuje, da ne gre za neko povsem običajno ravnanje.

Zanimalo me je tudi, kako je poročanje vplivalo na javno dojetje emocionalnosti pri moških. Raziskava Jordan Brooks (2011) je pokazala, da emocionalno vedenje pri moških kandidatih na volitvah nima negativnega vpliva na njihovo nadaljnjo kariero. Volivci so bili celo mnenja, da je emocionalno ekspresiven kandidat »bolj človeški«, bližje ljudem. Presenetljivo pri tem pa je bilo, da je bila emocionalnost kandidatv v javnosti bolj negativno ovrednotena kot emocionalnost moških kandidatov, še posebej, ko so bile ocenjevalke ženske. Jordan Brooks (prav tam) je ta negativen odziv pojasnila s kolektivno teorijo grožnje, ki pri ženskah, ki že tradicionalno veljajo za bolj čustvene in šibkejšje v primerjavi z moškimi, sproži obrambni mehanizem, s katerim želijo zaščititi svojo samopodobo. To imenujemo paradoks javnega jokanja, kjer imajo moški politiki večjo svobodo izražanja čustev kot ženske. Večina medijskih člankov, ki poroča o Boehnerjevi emocionalnosti, temelji na tradicionalnih normah moškosti in tako ohranja ideologijo hegemonске moškosti, vendar moramo pri tem upoštevati tudi okolje, v katerem so bili članki napisani. Novinarji v ZDA, ki so poročali o Boehnerju, so bili verjetno vzgojeni in socializirani v ameriški kulturi, ki je (bolj) zavezana normam hegemonске moškosti.

Cilj naloge je bil proučiti, ali so premiki na področju emocionalnega vedenja moških dejansko prisotni ali gre predvsem za medijski mit, ki je nastal kot posledica različnih kulturnih in družbenih dejavnikov. Ugotavljam, da je pri moških v javni sferi, npr. pri politikih, bolj zaželeno zadrževanje čustev v javnosti, medtem ko se na področju intimnih odnosov vse bolj pričakuje enakopravno izražanje čustev med partnerjema. Kljub temu, da so pri nekaterih moških, predvsem zaradi spolno specifične socializacije, še vedno globoko zakoreninjeni tradicionalni vzorci čustvovanja, se moški v zahodni kulturi vedno bolj zavedajo, kako

pomembna je komunikacija in odprto izražanje čustev za uspešnost razmerja. V praksi to sicer pomeni, da so ženske še vedno pogosto razočarane nad moškimi zaradi zadržanosti pri razkrivanju svojih čustev, a kljub temu lahko rečem, da je na tem področju prišlo do vidnejših premikov. Glede na to, da vzgoja in okolje pomembno vplivata na oblikovanje izražanja čustev, je zato ključno, da otroka že zgodaj naučimo čutiti in izražati vsa čustva. Tudi tako, da otroku sami dajemo zgled in na ta način ustvarimo pogoje za zdrav otrokov čustveni razvoj. Tak otrok, ki se bo naučil primerno komunicirati in izraziti svoja čustva, bo tudi kasneje v partnerskih odnosih bolj uspešen in zadovoljen.

8 LITERATURA

- ABC News. 2010. *Walters: Boehner Has an Emotional Problem*. Dostopno prek: <http://abcnews.go.com/Entertainment/video/barbara-walters-things-john-boehner-emotional-problems-12383363> (24. junij 2014).
- Abel, Sue. 2012. Men, Masculinities, and the Cave Man. V *The Handbook of Gender, Sex, And Media*, ur. Karen Ross, 401–418. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Allen, Brenda J. 2010. *Difference Matters: Communicating Social Identity*. Long Grove: Waveland Press.
- Arendell, Terry. 1997. *Contemporary Parenting: Challenges and Issues*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE.
- Aristotel. 1994. *Nikomahova etika*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Ashe, Fidelma. 2007. *The New Politics of Masculinity. Man, Power and Resistance*. Abingdon, New York: Routledge.
- Averill, James R. 1996. An Analysis of Psychophysiological Symbolism and its Influence on Theories of Emotion. V *The Emotions. Social, Cultural and Biological Dimensions*, ur. Rom Harre in W. Gerrod Parrot, 204–228. London: Sage Publications.
- Barrett, Michele. 2009. Ideology, Politics, Hegemony: From Gramsci to Laclau and Mouffe. V *Mapping Ideology*, ur. Slavoj Žižek, 179–226. London: Verso.
- Bem, Sandra L. 1975. Sex Role Adaptability: One Consequence of Psychological Androgyny. *Journal of Personality and Social Psychology* 31 (4): 634–643.
- Berglas, Steven. 2013. *Weeper of the House. Why Does John Boehner Cry So Much?* Dostopno prek: http://www.politico.com/magazine/story/2013/12/weeper-of-the-house-john-boehner-cries-100557.html#.U6k79v1_tA0 (24. junij 2014).
- Beynon, John. 2002. *Masculinities and Culture*. Buckingham: Open University Press.
- Bindra, Dalbir. 1972. Weeping, a Problem of Many Facets. *Bulletin of the British Psychological Society* 25 (89): 291–284.
- Blee, Kathleen M. in Ann R. Tickamyer. 1995. Racial Differences in Men's Attitude About Women's Gender Roles. *Journal of Marriage and the Family* 57 (1): 21–30.
- Boyle, Ellexis. 2010. The Intertextual Terminator: The Role of Film in Branding “Arnold Schwarzenegger.” *Journal of Communication Inquiry* 34 (1): 42–60.
- Brody, Leslie R. 2000. Socialization of Gender Differences. V *Gender And Emotion: Social Psychological Perspectives*, ur. Agneta H. Fischer, 24–47. Cambridge: Cambridge University Press.

- Buss, David M. 1992. Manipulations in Close Relationships: Five Personality Factors in Interactional Context. *Journal of Personality* 60 (2): 477–499.
- Carter, Cynthia. 2012. Sex/Gender and the Media: From Sex Roles to Construction and Beyond. V *The Handbook of Gender, Sex, And Media*, ur. Karen Ross, 365–382. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Connell, Raewyn. W. in James W. Messerschmidt. 2005. Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender & Society* 19 (6): 829–859.
- Connell, Raewyn W. 1987. *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge: Polity Press.
- 1995. *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- 2012. *Moškosti*. Ljubljana: Založba Krtina.
- Dennis, Jeffery P. 2012. Men, Masculinities, and the Cave Man. V *The Handbook of Gender, Sex, And Media*, ur. Karen Ross, 107–117. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Descartes, Rene. 1957. *Razprava o metodi: kako pravilno voditi razum ter v znanostih iskati resnico. Pravila kako naravnavati umske zmožnosti*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Dindia, Kathryn in Mike Allen. 1992. Sex Differences in Self-Disclosure: A Meta-Analysis. *Psychological Bulletin* 112 (1): 106–124.
- Duncombe, Jean in Dennis Marsden. 1995. »Workaholics« and »Whingeing Women«: Theorising Intimacy and Emotion Work: The Last Frontier of Gender Inequality? *Sociological review* 43 (1): 150–169.
- Dunn, Judy, Inge Bretherton in Penny Munn. 1987. Conversations About Feeling States Between Mothers And Their Children. *Developmental Psychology* 23 (1): 132–139.
- Eagleton, Terry. 2009. Ideology and its Vicissitudes in Western Marxism. V *Mapping Ideology*, ur. Slavoj Žižek, 179–226. London: Verso.
- Edwards, Janis L. 2009. Introduction: Politics as Gendered Space. V *Gender and Political communication in America*, ur. Janis L. Edwards, xi–xix. Lanham, MD: Lexington Books.
- Egan, Timothy. 2010. The Tears of John Boehner. *The New York Times*, 15. december. Dostopno prek: <http://opinionator.blogs.nytimes.com/2010/12/15/the-tears-of-john-boehner> (15. julij 2014).
- Elias, Norbert. 1991. On Human Beings and Their Emotions: A Process Sociological Essay. V *The Body: Social Process and Cultural Theory*, ur. Mike Featherstone, Mike Hepworth in Bryan S. Turner, 103–125. London: Sage.

- Fahey, Anna Cornelia. 2007. French and Feminine: Hegemonic Masculinity and the Emasculation of John Kerry in the 2004 Presidential Race. *Critical Studies in Media Communication* 24 (2): 132–150.
- Farrell, Warren. 1993. *The Myth of Male Power*. New York: Simon & Schuster.
- Fischer, Agneta H. 2000. *Gender and Emotion: Social Psychological Perspectives*. New York: Cambridge University Press.
- Fivush, Robyn. 2009. Sociocultural Perspectives on Autobiographical Memory. V *The Development of Memory in Infancy and Childhood*, ur. Mary Courage in Nelson Cowan, 283–302. New York: Psychology Press.
- Frey, William H. 1985. *Crying: The Mystery of Tears*. Minneapolis: Winston Press.
- Gesualdi, Maxine. 2013. Man Tears and Masculinities: News Coverage of John Boehner's Tearful Episodes. *Journal of Communication Inquiry* 37 (4): 304–321.
- Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba/ cf*.
- Glonar Vodopivec, Maja. 1984. Doživljanje spolnosti pri mladostnikih in spolna vzgoja. *Obzornik zdravstvene nege* 18 (5): 256–263.
- Goldberg, Herb. 1976. *The Hazards of Being Male*. New York: Signet.
- 1979. *The New Male*. New York: Signet.
- Gross, Neil. 2005. The Detraditionalization of Intimacy Considered. *Sociological Theory* 23 (3): 286–311.
- Gurian, Michael. 2004. *Dečke vzgajamo drugače. Od otroka do izjemnega moškega*. Tržič: Učila International.
- Haralambos, Michael in Martin Holborn. 2005. *Sociologija: Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- Harrison, Claire. 2012. Men, Masculinities, and the Cave Man. V *The Handbook of Gender, Sex, And Media*, ur. Karen Ross, 189–203. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Haviland, Jeannette Jones in Carol Zander Malatesta. 1981. The Development of Sex Differences in Nonverbal Signals: Fallacies, Facts, and Fantasies. V *Gender And Nonverbal Behavior*, ur. Clara Mayo in Nancy M. Henly, 183–208. New York: Springer.
- Henry, Reg. 2010. This is an Era That Can Make Us All Weep. *Pittsburgh Post-Gazette*, 15. december. Dostopno prek: <http://www.post-gazette.com/opinion/reg-henry/2010/12/15/This-is-an-era-that-can-make-us-all-weep/stories/201012150138> (15. julij 2014).
- Illouz, Eva. 1997. *Consuming the Romantic Utopia: Love and the Cultural Contradictions of Capitalism*. Berkeley: University of California Press.

- 2010. *Hladne intimnosti. Oblikovanje čustvenega kapitalizma*. Ljubljana: Krtina.
- Jamieson, Lynn. 1998. *Intimacy: Personal Relationships in Modern Societies*. Oxford: Polity Press.
- Jamšek, Dušan. 2012. Kaj je res: si človek spol izbira ali ne? *Časnik.si*, 10. maj. Dostopno prek: <http://www.casnik.si/index.php/2012/05/10/kaj-je-res-si-clovek-spol-izbira-ali-ne/> (3. junij 2014).
- Jansz, Jeroen. 2000. Masculine Identity and Restrictive Emotionality. V *Gender And Emotion: Social Psychological Perspectives*, ur. Agneta H. Fischer, 166–183. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jereb, Ana. 2014. *Ime mi je Damjan*. Dostopno prek: http://mladinska.com/_files/24875/Ime-mi-je-Damijan-Odisej.pdf (15. julij 2014).
- Jhally, Sut. 2010. *The Codes of Gender*. Northampton: Media Education Foundation.
- Jordan Brooks, Deborah. 2011. Testing the Double Standard for Candidate Emotionality: Voter Reactions to the Tears and Anger of Male and Female Politicians. *Journal of Politics* 73 (2): 597–615.
- Kimmel, Michael. 2012. *Manhood in America: A Cultural History*. New York: Oxford University Press.
- Komarowsky, Mirra. 1962. *Blue-Collar Marriage*. New York: Random House.
- Kronsell, Annica. 2005. Gendered Practices in Institutions of Hegemonic Masculinity. *International Feminist Journal of Politics* 7 (2): 280–298.
- Kuclar, Špela. 2013. *Med spoloma*. Ljubljana: Televizija Slovenija.
- Lamovec, Tanja. 1984. *Emocije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo.
- Lang, Olivia. 2010. Can You Trust a Leader Who Cries? *BBC*, 4. november. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/world-us-canada-11683192> (16. julij 2014).
- Levant, Ronald F. in William S. Pollack. 1995. Introduction. V *A New Psychology of Men*, ur. Ronald F. Levant in William S. Pollack, 1–8. New York: Basic Books.
- Levant, Ronald F. 1995. Toward the Recontruction of Masculinity. V *A New Psychology of Men*, ur. Ronald F. Levant in William S. Pollack, 229–251. New York: Basic Books.
- 2004. Boyhood. V *Men & Masculinities: A Social, Cultural, and Historical Encyclopedia*, ur. Michael Kimmel in Amy Aronson, 101–105. Santa Barbara: ABC-CLIO Press.
- Lever, Janet. 1976. Sex Differences in the Games Children Play. *Social Work* 23 (4): 78–87.
- Lewis, Matt. 2010. *John Boehner's Crying: Is He Drinking Too Much?* Dostopno prek: <http://www.politicsdaily.com/2010/12/15/john-boehners-crying-is-he-drinking-too-much/> (24. junij 2014).

- Lindsey, Linda L. 2011. *Gender Roles: A Sociological Perspective*. Boston: Pearson Prentice Hall.
- Lloyd, Genevieve. 1993. *The Man of Reason: 'Male' and 'Female' in Western Philosophy*. London: Routledge.
- Lupton, Deborah in Lesley Barclay. 1997. *Constructing Fatherhood: Discourses and Experiences*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE.
- Lupton, Deborah. 1998. *The Emotional Self: A Sociocultural Explanation*. London: Sage.
- Lutz, Catherine A. 1988. *Unnatural Emotions. Everyday Sentiments on a Micronesian Atoll & Their Challenge to Western Theory*. Chicago, London: The University of Chicago Press.
- Maccoby, Eleanor E. 1990. Gender and Relationships: A Developmental Account. *American Psychologist* 45 (4): 513–520.
- Marcus, Ruth. 2010. Cry, Boehner, Cry. *The Washington Post*, 15. december. Dostopno prek: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2010/12/14/AR2010121405773.html> (15. julij 2014).
- McCarthy, Doyle E. 1989. Emotions are Social Things: An Essay in the Sociology of Emotions. V *The Sociology of Emotions: Original Essays and Research Papers*, ur. David. D. Franks, 51–67. London: JAI Press Inc.
- McLeod, Julie in Katie Wright. 2009. The Talking Cure in Everyday Life: Gender, Generations and Friendship. *Sociology* 43 (1): 122–139.
- Meh, Nina. 2014. »Zakaj morajo vse punčke kupovati roza stvari?« Dostopno prek: <http://www.rtvsllo.si/zabava/zanimivosti/zakaj-morajo-vse-puncke-kupovati-roza-stvari/339779> (21. junij 2014).
- Messner, Michael A. 2007. The Masculinity of the Governor: Muscle and Compassion in American Politics. *Gender & Society*, 21 (4), 461–480.
- Milivojević, Zoran. 2008. *Emocije: razumevanje čustev v psihoterapiji*. Novi sad: Psihopolis Institut.
- Oakley, Ann. 2000. *Gospodinja*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Paley, Vivian Gussin. 1984. *Boy and Girls: Superheroes in the Doll Corner*. Chicago: University of Chicago Press.
- Pleck, Joseph H. 1976. The Male Sex Role: Definitions, Problems and Sources of Change. *Journal of Social Issues* 32 (3): 155–164.
- Pollack, William S. 1995. No Man Is an Island. V *A New Psychology of Men*, ur. Ronald F. Levant in William S. Pollack, 33–67. New York: Basic Books.

- Prijon, Lea. 2010. Razumevanje ženskega in moškega spola in seksualnosti. *Razpotja* 1 (1): 38–41.
- Pšeničny, Andreja. 2014. *Samo ena je mama. Tisti drugi je oče!* Dostopno prek: http://www.psihoterapija-ordinacija.si/uploads/file/PUBLIKACIJE/08_11DovoljDoberOceRevijaMama.pdf (24. junij 2014).
- Pustavrh, Nives. 2010. Zakaj jokamo? *Viva*, 27. maj. Dostopno prek: <http://www.viva.si/Psihologija-in-odnosi/2588/Zakaj-jokamo> (16. julij 2014).
- Radio Ognjišče. 2013. *Za življenje*. Ljubljana, 29. junij.
- Radio Slovenija, 3. program. 2013. *Glasovi svetov*. Ljubljana, 26. oktober.
- Ross, Catherine E. in John Mirowsky. 1984. Men Who Cry. *Social Psychology Quarterly* 47 (2): 138–146.
- Segal, Lynne. 1993. Premiki: ženske študije in prihodnost feminizma. V *Od ženskih študij k feministični teoriji*, ur. Eva D. Bahovec, 90–103. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani, Enota za časopisno-založniško dejavnost.
- Shaw, Marc E. in Elwood Watson. 2011. From Seinfeld to Obama: Millennial Masculinities in Contemporary American Culture. V *Performing American Masculinities: The 21st-Century Man in Popular Culture*, ur. Elwood Watson in Marc E. Shaw, 1–5. Bloomington: Indiana University Press.
- Shepard, Ryan. 2009. Confronting Gender Bias, Finding a Voice: Hillary Clinton and the New Hampshire Crying Incident. *Argumentation & Advocacy*, 46 (1), 64–77.
- Siegel, Sharon J. in Lauren B. Alloy. 1990. Interpersonal Perceptions and Consequences of Depressive-significant Other Relationships: A Naturalistic Study of College Roommates. *Journal of Abnormal Psychology* 99 (4): 361–373.
- Slovenske novice*. 2012. Tudi moški morajo jokati, 1. julij. Dostopno prek: <http://www.slovenskenovice.si/lifestyle/seksi/tudi-moski-morajo-jokati> (16. julij 2014).
- Smrtnik Vitulić, Helena. 2007. *Čustva in razvoj čustev*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Sobočan, Breda. 2012. Mama je ena sama in prva beseda je mama. *Dnevnik*, 11. februar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/objektiv/vec-vsebin/1042508860> (5. julij 2014).
- 2014. Fantki v kulturi krutosti. Dostopno prek: <http://www.alenkarebula.com/alenkadrupal/content/fantki-v-kulturi-krutosti> (5. julij 2014).
- Šadl, Zdenka in Nataša Pivec. 2007. Reprezentacija moškosti v popularnem rapu na primeru 50 Cent. *Teorija in praksa* 44 (3–4): 447–460.
- Šadl, Zdenka. 1998. Sodobne oblike čustvovanja. *Družboslovne razprave* 14 (27/28): 63–71.

- 1999. *Usoda čustev v zahodni civilizaciji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 2002. Emocionalno delo in intimni odnosi v pozni modernosti. *Družboslovne razprave* 17 (39): 50–71.
- 2003. Emocionalizacija javne sfere: Emocionalna zasičenost medijev, ekshibicionizem politikov in komodifikacija emocij. *Teorija in praksa* 40 (5): 937–954.
- 2005. Družbene spremembe, travmatične emocije in emocionalna opora. *Družboslovne razprave* 21 (49/50): 223–242.
- 2014. Verbalna intimnost v partnerskih zvezah: spolne in razredne razlike. V *Kultura & razred*, ur. Breda Luthar, 223–239. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Švab, Alenka. 1999. Anthony Giddens: Transformacija intimnosti: seksualnost, ljubezen in erotika v modernih družbah; Lynn Jamieson: Intimnost: osebni odnosi v moderni družbi. *Teorija in praksa* 36 (5): 873–876.
- 2000. Poti in stranpoti novih očetovskih identitet. Nekaj misli o sociološki interpretaciji novega (»postmodernega«) očetovstva. *Teorija in praksa* 37 (2): 248–263.
- 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Tadić, Nevenka. 2006. *Osećajno i saznajno*. Beograd: Naučna KMD.
- Telban, Borut. 1995. Anthropologies of Emotion and Sickness. *Anthropological Notebooks* 1 (1): 40–63.
- Tripathy, Jyotirmaya. 2010. How gendered is Gender and Development? Culture, masculinity, and gender difference. *Development in Practice* 20 (1): 113–121.
- Vingerhoets, Ad in Jan Scheirs. 2000. Sex Differences in Crying: Empirical Findings and Possible Explanations. V *Gender And Emotion: Social Psychological Perspectives*, ur. Agneta H. Fischer, 143–161. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vingerhoets, Ad J. J. M. in M. C. Becht. 1996. The ISAC Study. Some Preliminary Results. Paper Presented at the International Study on Adult Crying (ISAC) Symposium. Tilburg, Nizozemska.
- Vingerhoets, Ad J. J. M., Marielle Van den Berg, Robert Th. Kortekaas, Guus L. Van Heck in Marcel A. Croon. 1993. Weeping: Associations With Personality, Coping and Subjective Health Status. *Personality and Individual Differences* 14 (1): 185–190.
- Wounters, Cas. 1992. On Status Competitions and Emotion Management: The Study of Emotions as a New Fields. *Theory, Culture and Society* 9 (1): 229–252.
- Wright, Caroline in Gill Jagger. 1999. *Changing Family Values*. London, New York: Routledge.

Zavrl, Nataša. 1999. *Očetovanje in otroštvo*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.